

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA RUSKÉHO A FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

ARCHAISMY V RUSKÉM A ČESKÉM JAZYCE

NA ZÁKLADĚ VÝBĚROVÉ EXCERPCE DÍLA

„SLOVO O PLUKU IGOROVĚ“

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Magdalena Pískačová

Specializace v pedagogice, obor Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Milena Rykovská, Ph.D.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 27. června 2016

.....

vlastnoruční podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Mileně Rykovské, Ph.D. za poskytnuté cenné rady a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za podporu, bez které by tato práce nemohla být napsána.

Obsah

Úvod	1
1 Slovní zásoba	5
1.1 Lexikologie – vymezení základních pojmů	6
1.1.1 Slovo jako základní lexikální jednotka slovní zásoby	7
1.1.2 Lexém jako formálně samostatná jednotka slovní zásoby.....	10
1.1.3 Lexikální sémantika	11
1.1.4 Vrstvy slovní zásoby	13
1.2 Charakteristika slovní zásoby ruského a českého jazyka	14
1.3 Praslovanština	17
1.3.1 Chronologický přehled vývoje praslovanštiny	19
1.3.2 Základní znaky praslovanštiny	20
2 Komparativní analýza slovní zásoby tématu historie.....	24
2.1 Historický kontext díla Slovo o pluku Igorově	24
2.2 Analýza vybraných historických a archaických slov v díle Slovo o pluku Igorově	27
3 Závěr	52
Resumé.....	54
4 Seznam použitých zdrojů	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Člověk se dorozumívá jazykem, jehož prostřednictvím vyjadřuje svoje myšlenky, představy, přání a vzpomínky. Stavebním kamenem jazyka je bezpochyby jeho slovní zásoba (lexikon). Základními jednotkami slovní zásoby jsou slova a ustálená slovní spojení.

Jazyk slouží k dorozumění tím lépe, čím lépe dovede mluvčí využívat jeho gramatickou stavbu a čím přesněji a v širší míře si osvojí jeho slovní zásobu, jeho fonetickou, grafickou a stylistickou stránku.

Jazyk prochází v průběhu času změnami ve všech svých rovinách. Oblast lexika je oblast nejproměnlivější. Slova jsou v průběhu vývoje vytvářena slovotvornými postupy (jako derivace či kompozice), jsou přejímána z jiných jazyků, ale také zastarávají, až postupně zanikají. V určitých obdobích a vývojových etapách prožíváme roky, anebo i desetiletí relativního klidu, i když drobnější inovace jazyka probíhají neustále, protože dokud jazyk „žije“, prochází obměnou i jeho aktivní slovní zásoba; jindy jsme svědky velkých zvrátů, při nichž se aktivní slovní zásoba velmi výrazně proměňuje.

Vztahy v lexikonu každého jazyka jsou nesmírně komplikované, zejména z pohledu dnešní kognitivní lingvistiky. Neologizace vychází z výsledků vývojových změn a navazuje na ně, což ve světle nových procesů v celé vědě vnímáme jako „kognitivní pojetí“. Takový obrat je pak vnímán jako celková změna paradigmatu vědy.¹

Je zajímavé sledovat vývoj a proměny slovní zásoby (zejména přejímání, zanikání a etymologii názvů). Ačkoliv dnes již nechodíme v *škorních* a nenosíme *šlojieř* či *šlojír* ani *okruží*; po roce 1989 ztratilo pro nás praktický význam slovo *kádrovák* či *soudruh*; avšak i tak je potřeba význam slov tématu historie znát. Vyskytují se nejen v odborné literatuře, ale i v dobové literatuře; můžeme je zaslechnout ve filmech a seriálech, které mají děj zasazený do starověku, středověku anebo i do dob nedávno minulých (*glasnost*, *perestrojka*). Staroslověnizmy se pravidelně „vrací z periferie jazyka do jeho centra“ a slouží nejenom jako zdroj neologizmů, ale rovněž působí jako katalyzátor a model pro tvorbu inovovaných pojmenování, např. „Slovenský *bijec*

¹ KOROSTENSKI, J. *Česká a ruská slovní zásoba (neologické aspekty)*. České Budějovice, 2007. s. 7.

(zápasník polotěžké váhy) Attila Végh dál válí v Bellatoru“² či *благостный* (dobrotivý, milostivý), *богадельня* (starobinec), *блудница* (prostopášnice), *блаженный* (prostoduchý), *благотворительный* (dobročinný).³

Některá slova mají vztah k historii, např. *vějička* (proutek namazaný lepem sloužící k chytání ptáků); a zároveň se užívají i v současné době (lákadlo, chytit se na vějičku – sednout někomu na lep, nechat se napálit);⁴ *шелом* (*шлемъ, хилемъ*) – stará vojenská kovová pokrývka hlavy, chránící před úderem)⁵ = *шлем, каска* (kukla, přilba, helma – tankistická, motoristická, cyklistická, pro potápěče, astronauty, vojenská, ochranná).⁶

Základním východiskem předkládané práce je skutečnost, že ačkoliv v současné podobě českého a ruského jazyka nacházíme mnoho rozdílů na všech úrovních jazyka, jsou čeština a ruština jazyky příbuzné a vyvinuly se s největší pravděpodobností z jednoho společného jazyka.

Předmětem zkoumání je vybraná slovní zásoba češtiny a ruštiny tématu historie jako takového (historie obecně a archaismy).

Cílem bakalářské práce je porovnání vybrané slovní zásoby tématu historie vycházející z literární památky *Slovo o pluku Igorově* v šesti redakcích, přičemž výchozím materiálem pro porovnání jsou dva výtisky *Slova o pluku Igorově* v českém jazyce a čtyři výtisky *Slova o pluku Igorově* v jazyce ruském.

Práce je rozčleněna do dvou hlavních kapitol. Materiál teoretické části (první kapitoly) řeší metodologický přístup historický (diachronní); sleduje evoluční vývoj českého a ruského jazyka, jednak z fonologického a gramatického hlediska; zároveň stručně studuje vývoj slovní zásoby obou jazyků. Je čerpán z tištěných publikací a z údajů, jež jsou dostupné pouze v elektronické podobě. Část teoretické části tvoří chronologický vývoj praslovanštiny.

² LUKÁČ, R. *Slovenský bijec Attila Végh dál válí v Bellatoru*. [online]. 2012 [cit. 2012-11-11]. Dostupné z www: <http://www.extraround.cz/cs/clanek/slovensky-bijec-attila-vegh-dal-vali-v-bellatoru--video?cid=1525>.

³ KOROSTENSKI, J. *Česká a ruská slovní zásoba (neologické aspekty)*. České Budějovice, 2007. s. 116.

⁴ Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha, 1994. s. 486.

⁵ *Современный толковый словарь русского языка Ефремовой*. [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z www: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/efremova/>

⁶ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z www: <http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>

Teoretická část práce je tedy převážně kompilací dostupných informací, přičemž se snaží jednotlivé texty shrnout do konzistentního celku.

Těžištěm stěžejní druhé kapitoly (praktické části) je komparativní analýza české a ruské slovní zásoby tématu historie. Důležitou otázkou srovnávací analýzy je společné dědictví českého a ruského jazyka. Tomu odpovídá zpracování seznamu vybraných českých a ruských pojmů z oblasti historie; avšak nikoliv jenom historismů a archaismů; úmyslem není jen zkoumat výlučně slova označující věci, jevy, poměry, vztahy již zaniklé, ale související s určitou etapou vývoje společnosti, nýbrž i slova, týkající se historie, ale zároveň mající vztah k dnešku.

Seznam je založen na excerpci vybraných slov tématu historie z díla *Slovo o pluku Igorově*. Kulturní vztahy přemyslovských Čech a Kyjevské Rusi v 10. a 11. století jsou historicky potvrzeny a *Slovo o pluku Igorově* je zdrojem mnohých slov týkajících se historie. Jedná se o velké množství dobových ustálených výrazů vojenské povahy (*вспѣсти на комонь, вѣступити въ стремя, поострити мечь на кого, приходити, идти ратью* – *táhnout válkou, začít tažení proti komu*).⁷ K vyhledaným slovům v češtině jsou doplněny ruské ekvivalenty hledáním slov ve slovní zásobě daného jazyka. K excerpci je využíván český překlad díla *Slovo o pluku Igorově* H. Vrbové⁸, český překlad díla *Slovo o pluku Igorově* O. Libertina⁹, originální dílo v staré ruštině *Слово о полку Игоревѣ (Повѣсть о князьяхъ Игорьѣ, Святославѣ и историческихъ судьбахъ Русской земли. Очеркъ изъ исторіи древне-русской литературы. Композиція, стиль)*¹⁰, prozaický překlad do ruštiny *Слово о полку Игореве, Игоря, сына Святославова, внука Олегова* P. D. Krajevského a A. A. Lipajeva¹¹, poetický překlad *Слово о полку Игореве, Игоря сына Святослава, внука Ольгова* V. A. Žukovského¹² a poetický překlad *Слово о полку Игореве* N. A. Zabolockého¹³. Dále jsou k vypracování seznamu českých historismů a archaismů

⁷ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. Olomouc, 2004. s. 119.

⁸ VRBOVÁ, H. *Slovo o pluku Igorově*. Praha, 1977. 68 s.

⁹ LIBERTIN, O. *Slovo o pluku Igorově*. Praha, 1978. 182 s.

¹⁰ ЛЯЦКІЙ, Е. *Слово о полку Игоревѣ. (Повѣсть о князьяхъ Игорьѣ, Святославѣ и историческихъ судьбахъ Русской земли. Очеркъ изъ исторіи древне-русской литературы. Композиція, стиль)*. Praha, 1934. 233 s.

¹¹ КРАЕВСКИЙ, П. Д.; ЛИПАЕВ, А. А. *Слово о полку Игореве, Игоря, сына Святославова, внука Олегова. Русская литература*. Москва, 1953. 598 s.

¹² *Слово о полку Игореве, Игоря сына Святослава, внука Ольгова*. Поетический перевод Жуковского. [online]. Dostupné z www: <<http://old-russian.chat.ru/07slovo.htm>>.

¹³ *Слово о полку Игореве*. Поетический перевод Заболоского. [online]. Dostupné z www: <<http://old-russian.chat.ru/08slovo.htm>> .

používány slovníky uvedené v úvodu praktické části. Při dohledávání ruských ekvivalentů bylo pracováno s česko-ruskými překladovými slovníky, ruskými výkladovými slovníky či česko-ruským etymologickým slovníkem v knižní i elektronické podobě.

Jelikož rozsah práce je omezen, neumožňuje komplexní zpracování tématu, ani úplné vyčerpání zkoumaného materiálu. I přesto může být předkládaná práce obohacením řešení problematiky daného tématu.

1 Slovní zásoba

Slovní zásoba jazyka je souhrn všech lexémů jazyka. Počet lexémů se neustále mění, jejich počet proto nelze přesně zjistit. Pro běžné životní potřeby využívají uživatelé jazyka jen malou část slovní zásoby. Aktivní slovní zásoba (skutečně používaná slovní zásoba) obsahuje přibližně 5000 slov. Pasivní slovní zásoba (slovní zásoba, které člověk rozumí, ale aktivně ji neužívá) je u běžného uživatele jazyka přibližně pětikrát vyšší než slovní zásoba aktivní. Centrum slovní zásoby tvoří jádro. Tvoří ho slova setrvávající v jazyce i po dlouhá staletí; označující běžné a důležité jevy skutečnosti (*chléb, máma*); základní vlastnosti (*velký, bílý*); základní děje (*jíst, spát*) a vztahy (*a, protože, když*). Proměnlivá část (periferie) se mění, doplňuje se o slova nová, jež jsou potřebná pro označení nových skutečností měnícího se života.¹⁴

Jakobson¹⁵ se domnívá, že různosměrný vývoj českého a ruského celku, na poli jazykovém i v oblasti folklórní poetiky, nezastírá společné východisko. Bohatý společný jazykový fond umožňuje při výkladu staročeských památek v otázkách mluvnických, lexikálních, frazeologických i stylistických hledat pomoc a kontrolu v starobylé zásobě ruských památek; a naopak starobylé složky středověké češtiny umožňují prosvětlit ruské jazykové relikty.

Značná část bohemismů dodnes tvoří vedle domorodých a církevněslovanských prvků třetí slovanskou složku spisovné ruštiny: *komnata* (*комната*), *nábožný* (*набожный*), *smrtný* (*смертельный*), *spravedlivost* (*справедливость*), *duchovenstvo* (*духовенство*), *právo* (*право*), *předměstí* (*предместье*), *způsob* (*способ*) atd.¹⁶

Právě tak činitelé českého národního obrození (Marek, Presl, Čelakovský) obraceli pozornost k ruskému jazyku za účelem doplnění české slovní zásoby. Z ruštiny do češtiny byla převzata:

¹⁴ KOLÁŘOVÁ; KLÍMOVÁ; HAUSER; ONDŘÁŠKOVÁ. *Český jazyk – pro studující učitelství 1. stupně pro základní školy*. Praha, 2012. s. 50.

¹⁵ JAKOBSON, R. *Význam ruské filologie pro bohemistiku*. Berlín, 1985. s. 794n.

¹⁶ JAKOBSON, R. *Význam ruské filologie pro bohemistiku*. Berlín, 1985. s. 799.

- jednotlivá slova např.: *природа* (příroda), *воздух* (vzduch), *богатырь* (bohatýr), *палуба* (paluba), *порыв* (poryv), *строгий* (strohý), *топливо* (topivo), *унылый* (unylý), *услуга* (úsluha), *утеc* (útes), *залив* (záliv);
- řada termínů přírodních věd – *бабочка адмирал* (babočka admirál), *тюлень* (tuleň), *пыльца* (pyl), *дурман* (durman);
- přičestí činné minulé typu *напсавші, укázавші, зничивші*.¹⁷

Jak již bylo zmíněno výše, jazykový systém je tvořen fonetickou, grafickou, gramatickou, lexikální a stylistickou vrstvou. Následující podkapitoly přiblíží jednotlivé složky jazykového systému, hlavně lexikální složku, jelikož předmětem předkládané práce je slovní zásoba (lexikon) obou jazyků. K tomu, abychom mohli srovnávat českou a ruskou slovní zásobu tématu historie, je potřeba načrtnout vznik a historický vývoj českého a ruského jazyka a jejich slovní zásoby.

1.1 Lexikologie – vymezení základních pojmů

Lexikologie je důležitá lingvistická disciplína, která zkoumá subsystém jazyka a jeho vztahy k ostatním jazykovým subsystémům. Zabývá se zkoumáním formy a obsahu lexikálních jednotek, ale i zkoumáním jejich funkce ve vztahu k jejich užívání; studuje vývojové procesy v lexikální zásobě, vztahy strukturující lexikon a jeho vrstvení.¹⁸ Filipec a Čermák v společné práci o české slovní zásobě a jejím systému uvádějí, že „lexikologie je teorie lexikální zásoby; uskutečňuje její základní výzkum, tj. popisuje a vykládá lexikální jednotky různých typů, slova, slovní spojení a frazémy, jejich vztahy a dílčí systémy.“¹⁹

Předmětem zájmu lexikologie je tedy slovní zásoba (lexikon) obecně a vztahy mezi jejími jednotkami (lexémy).²⁰ Při zkoumání lexikálních jednotek se uplatňují dva základní postupy:

- sémaziologický – postupuje od formy k obsahu, zjišťuje, jaká skutečnost se formou označuje
- a onomaziologický – postupuje od obsahu k formě, studuje lexikální jednotky z hlediska jejich vzniku a fungování v pojmenovávacím procesu.

¹⁷ MRÁZEK, R.; POPOVA, G. V. *Historický vývoj ruštiny*. Praha, 1988. s. 107.

¹⁸ KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002. s. 243.

¹⁹ FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha, 1985. s. 13.

²⁰ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 65.

Sémaziologický postup převažuje při zkoumání otázek spojených s významem slov, onomaziologický převažuje při zkoumání formy a způsobu pojmenování.²¹

Lexikologie může být:

- obecná, která se zaměřuje na univerzální a speciální rysy lexikonu v jednotlivých jazycích;
- lexikologie konkrétního jazyka, která se hlouběji věnuje pouze jednomu jazyku; avšak spadají sem také vztahy k ostatním jazykům (např. v oblasti přejímání slov).²²

Lexikologie se ještě dělí také na:

- synchronní – zkoumá současný stav jazyka;
- diachronní (historická) – zkoumá vývojové aspekty (vývoj jazyka v určitém období, v průběhu historie).²³

1.1.1 Slovo jako základní lexikální jednotka slovní zásoby

„Pojem, odraz obecných a podstatných vlastností předmětů a jevů skutečnosti v mozku, nemůže existovat bez slova.“²⁴ Slovo se považuje za základní lexikální jednotku, avšak neexistuje jeho přesné teoretické vymezení.²⁵ Jako komplexní jazykový útvar se jinak definuje v lexikologii, jinak v tvarosloví a jinak ve skladbě. V každém slově se spojuje stránka zvuková a významová.²⁶

Zvuková (fonetická) podoba slova znamená, že slovo se projevuje jako zvukově ucelená řada fonémů, která se v pomalé řeči vyděluje pauzami. Fonetické jednotce slova odpovídá takt (např. *dej mi to* nebo *udu куда*). Kromě zvukové podoby, má slovo také podobu grafickou. Je psáno dohromady jako diskrétní a formálně samostatný znak vyjádřený nepřetržitým sledem grafémů (někdy se skládá jenom z jednoho grafému, např. *v, k*);²⁷ bývá ztotožňováno se slovem textovým (v textu od mezery k mezeře). Složené slovesné tvary (*řinčet zbraněmi; бряцать оружием*²⁸)

²¹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha, 1986. s. 7.

²² CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 65.

²³ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011. s. 14.

²⁴ SMIRNOV, A., A. a kolektiv. *Psychologie: učebnice pro vysoké školy*. Praha, 1959. s. 221 – 222.

²⁵ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 65.

²⁶ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011. s. 26.

²⁷ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 65.

²⁸ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. Olomouc, 2004. s. 120.

tvoří jedinou významovou jednotku, ale v písmu i slovosledu odpovídají dvěma slovním tvarům.²⁹

Mezi konkrétní podobou slova (fonetickou nebo grafickou) a jeho významem, žádná přímá souvislost neexistuje. Přiřazení významu ke konkrétnímu řetězu hlásek, který tvoří slovo, je arbitrární (nahodilý) a je věcí společenské konvence a zvyku.³⁰ Z tohoto hlediska by *student* mohl být třeba *myšlivíř*, *taneční mistr skokotnosta*, *kalendář letodník*, *háček polokolec* a *klavír břínkoklapka*.³¹

Slova mají svou formu (podobu) a svůj obsah (význam). Mluví se o dvojstrannosti povahy slova či spojení formy a obsahu. V různých jazycích se tentýž význam pojmenovává různými formami: *otec* v češtině, *omeu* v ruštině, *apa* v maďarštině, *father* v angličtině, *der Vater* v němčině, *πατέρας* v řečtině napsán řeckou abecedou a *patéras*, napsán latinkou, *pater* v latině, *אב* v hebrejštině aj.³²

Forma slova může být tvořena:

- jednou hláskou (konjunkce *a, i; a, u;* nebo prepozice *k, s, z, v; c, v, κ, o*);
- skupinou hlásek (*sudlice, čeledín, halapartna; алебарда, бердыш*³³);
- někdy se v jediném slově pojí více základů (*životopis; гидрометеорология*).

Slovo je nejen základní jednotka lexikální, nýbrž i jednotka významová, jelikož obsahem slova rozumíme jeho význam (informační obsah slov a sousloví).

Lexikální (slovní, věcný, obsahový) význam slova označuje určitý jev skutečnosti, neboli význam, který má slovo samo o sobě.

Gramatický význam slovo nabývá až ve spojení s jinými slovy ve větě, spolu s nimi utváří věty a text a vyjadřuje různé gramatické (mluvnické) kategorie.

Z tohoto hlediska se rozlišují slova:

- lexikální – mají jen význam slovní – interjekce, adverbia;
- gramatická – vyjadřují větné vztahy slov nebo vět – prepozice, konjunkce, partikule;

²⁹ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 66.

³⁰ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 17.

³¹ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011. s. 11.

³² CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 17.

³³ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupný z [www.<http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

- lexikálně gramatická – mají význam slovní a ve větě různé významy gramatické – substantiva, adjektiva, pronomina, numeralia, verba.³⁴

Slova mohou být:

- jednovýznamová (*saně, сани*);
- vícevýznamová (mají více významů, např. v českém jazyce: *oko* – *orgán zraku* – základní význam; *oko* – *na síti, punčošce, pletenině, v polévce, pytlácké oko* – druhotný význam³⁵; obdobné je to i se slovy v ruštině:
- *нос* – *nos* živého tvora, příď lodi; *зуб* – *zub* živého tvora, zub ozubeného kola, zub při střihání vlasů, zub času; *крыло* – *křídlo* ptáka, křídlo letadla, křídlo (část) budovy³⁶).

Teoreticky je možné výše popsané skutečnosti shrnout definicí:

„Slovo je základní pojmenovací jednotka tvořená skupinou hlásek (zřídka hláskou jednou) s jednotným významem zřejmým a srozumitelným pro uživatele jazyka. Má svou gramatickou stavbu a odlišuje se od jednotek jiných jazykových plánů významovou samostatností.“³⁷

V souvislosti s termínem pojmenovací jednotka je potřeba objasnit termín pojmenování: „Pojmenování (nominace) je proces, při kterém dochází k přiřazení jazykové formy pojmu (myšlenkovému zpracování pojmenovávané reality v lidském vědomí).“³⁸

Pojmenování můžou být:

- jednoslovná (*kořist; жуп*³⁹);
- víceslovná (sousloví – spojení dvou i více slov, které má svůj zvláštní význam – *perníková chaloupka; Иванушка дурачок*⁴⁰).

Víceslovná spojení jsou:

- odborné názvy (termíny – *velmi krátké vlny; короткие волны*);

³⁴ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011. s. 26

³⁵ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011. s. 26.

³⁶ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupný z www: <<http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>> a <<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>>

³⁷ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha, 1986. s. 12.

³⁸ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 68.

³⁹ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. Olomouc, 2004. s. 121.

⁴⁰ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. 2004. s. 19.

- frazeologická spojení (frazémy):
- nevětná (*silný jako Bivoj; он умный как царь Соломон*⁴¹);
- větná:
 - pořekadla (*I mistr tesař se utne.; И на старуху бывает проруха.*⁴²);
 - pranostiky (*Studený máj – ve stodole ráj.; Май холодный – год плодородный.*⁴³);
 - přísloví (*Ranní ptáče dál doskáče, Кто рано встает, тому Бог даем*⁴⁴);
 - rčení (*házet hrách na zed'; не до журы – быть бы живу*⁴⁵).⁴⁶

Slovo může do jisté míry měnit své místo ve větě tak, aby nebyla narušena srozumitelnost; přičemž je třeba respektovat gramatickou strukturu a zákonitosti výstavby textu [*v kanceláři jsem nebyl včera večer (...ale dnes ráno). Včera večer jsem nebyl v kanceláři (...ale doma)*]; nebo slovo může být nahrazeno jiným výrazem ze stejné sémantické třídy a s odpovídající gramatickou funkcí [*ráno (večer) mám schůzku (sejdu se) s přítelkyní (kamarádkou)*].⁴⁷

1.1.2 Lexém jako formálně samostatná jednotka slovní zásoby

Lexém je formálně samostatná jednotka, která má vlastní význam a funkci. V češtině u ohebných slov zahrnuje celé paradigma (*psát, píšu, budu psát, psal bych...; шлем, шлема, шлему, шлемами*). Lexémy jsou jednoslovné (*rapoš; паж*) nebo víceslovné (*hydroxid vápenatý, podstatné jméno; холодный как лёд*⁴⁸).

Schopnost lexikálního prvku kombinovat se s jinými lexikálními prvky se nazývá kolokabilita. Tato schopnost je vyjádřena kolokačními paradigmaty. Např. kolokačním paradigmatem adjektiva kočičí jsou všechna substantiva, která se s tímto adjektivem obvykle spojují (*oči, hlava, hřbet, srst, tlapy, pracky, vousky, drápky, kožich, pelíšek,*

⁴¹ MOKIENKO, V.; WURM, A. *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc, 2002. s. 515.

⁴² *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

⁴³ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

⁴⁴ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

⁴⁵ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Olomouc, 2004. s. 121.

⁴⁶ SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Praha, 2011, s. 26.

⁴⁷ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 66.

⁴⁸ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

mňoukání). Kolokační paradigma tedy tvoří určitou třídu prvků, které se s daným lexémem kombinují.⁴⁹

Kolokace jsou kombinace jazykových prvků lexikální povahy. Jedná se o víceslovné lexémy, které mohou být:

- systémově pravidelné (*kyselina citrónová*);
- systémově nepravidelné, když jeden člen není součástí kolokačního paradigmatu (*ohnivá voda, золотое сердце*); jsou to frazémy a idiomy:
- textově pravidelné (*babička a dědeček*)
- textově nepravidelné, jsou to individuální autorské metafory (*Ženy jsou běloučkový cukr v tom hořkém kafi života. – Jaroslav Seifert; Если есть что-нибудь, что могло бы расхолодить мою «деятельную» любовь к человечеству тот час же это единственно неблагодарность. – Ф. М. Достоевский*).⁵⁰

Jazykové prvky, jež se vyskytují pouze v jediném typu kolokace a nikde jinde (*krážem, trop*) se nazývají monokolokabilní. Nemají samostatný význam, ten má až celá kolokace. Zpravidla se jedná o frazémy (*jezdit křížem krážem, hop nebo trop; вдоль и поперок*⁵¹). V těchto kolokacích není možné zaměnit monokolokabilní lexém za jiný, v dalších spojeních se nevyskytuje. Některé jsou naprosto neměnné (*pozdě bycha honit; если бы да кабы*⁵²).⁵³

1.1.3 Lexikální sémantika

Lexikální sémantika neboli sémaziologie je jazykovědná nauka o významech slov, jejich vývoji, změnách a vzájemných vztazích. Postupuje od formy jazykového znaku (slova) k jeho významům. Se sémaziologií úzce souvisí onomaziologie – jazykovědná nauka o pojmenování jevů, věcí jazykovými znaky (slovy). Vychází od pojmu jakožto odrazu jevu skutečnosti a zkoumá, jakými jazykovými znaky je vyjádřen.⁵⁴ Sémantika

⁴⁹ CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 67.

⁵⁰ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 68.

⁵¹ *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09].]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

⁵² *Česko-ruský a rusko-český slovník na seznam.cz*. [online]. [cit. 2016-02-09].]. Dostupný z [www: <http://slovník.seznam.cz/cz-ru/>](http://slovník.seznam.cz/cz-ru/) a [<http://slovník.seznam.cz/ru-cz/>](http://slovník.seznam.cz/ru-cz/)

⁵³ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 68.

⁵⁴ Vševed. *Encyklopedie v pohybu*. [online]. [cit. 2015-11-09] Dostupné z [www: http://www.vseved.cz/](http://www.vseved.cz/).

a sémaziologie postupují tedy od formy k jejím funkcím a výrazům, onomaziologie postupuje od funkce a významu k jazykovým prostředkům.⁵⁵

Ústředním pojmem sémaziologie je lexikální význam. Filipec a Čermák⁵⁶ uvádějí, že se jedná se především o:

- samotnou pojmenovávanou skutečnost (denotát – jádro významu slova); (*chlapci-kluci-hoši-jinoši; мальчику-ребята-юноши-парни*);
- mentální reflexe pojmenovávané skutečnosti v lidském vědomí (pojem);
- jazykové zpracování této reflexe (jazykové vyjádření mentální reflexe pojmenovávané skutečnosti).

Cvrček⁵⁷ dále rozlišuje dvě složky lexikálního významu:

- pojmová (věcná, konceptuální, kognitivní, nocionální), která vyjadřuje vztah k denotátu znaku a odráží význam slova;
- pragmatická, sem patří konotace (označuje vedlejší významové rysy lexému, např. postojové, hodnotící, estetické), asociace a emoce mluvčího.

Podle míry lexikálního významu se podle Filipce a Čermáka⁵⁸ slovní druhy dělí dále na:

- autosémantika – slova významově samostatná; k nim jsou řazena substantiva, adjektiva, verba, adverbia, v některých pojetích i pronomina, numeralia a interjekce);
- synsémantika – slova významově závislá, jelikož jejich význam se naplno rozvíjí až ve spojení se slovy plnovýznamovými. Bývají označována jako slova lexikálně gramatická, což znamená, že mají zřetelnou gramatickou funkci (podílejí se na výstavbě a organizaci textu), ale mohou nést též lexikální význam. Např. prepozice *s*, v některých kontextech, má spojovací význam (*chleba s máslem*). Ze slovních druhů se k synsémantikům řadí prepozice, konjunkce, partikule, popřípadě některá pronomina a numeralia.

⁵⁵ FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha, 1985, s. 48n.

⁵⁶ FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha, 1985, s. 51.

⁵⁷ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 70n.

⁵⁸ FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha, 1985. s. 77.

Změny významu vznikají⁵⁹:

- zužováním významu (*nábytek* – původně věc získaná, nabytá, nyní jen zařízení bytu);
- rozšiřováním významu (*limonáda* – původně jen z citronu, nyní ovocná šťáva vůbec);
- přenášením pojmenování:
- konkretizace abstrakt (ze základního významu se vyvíjejí druhotné – *řeznictví*) x opak – abstraktizace konkrét (*jádro* ↔ *jádro* problému)
- přenášení metaforické – na základě podobnosti (kočička – malá kočka, kočička – krásná žena, kočička – květ jívy);
- metonymické – na základě věcné souvislosti (Praha vítá hosty, celé divadlo tleskalo, číst Bulgakova);
- synekdochické [synekdocha je druh metonymie, posun je dán vztahem části a celku (*žili pod jednou střechou – dům, tyčí se tu kukuřičná zrna – klas*)].

1.1.4 Vrstvy slovní zásoby

Podle Havránka a Jedličky⁶⁰ slovní zásoba spisovného jazyka i individuální lexikon každého člověka rozděluje na slova:

- stylově neutrální (skupina slov, která mají pojmenovávací funkci a lze je uplatnit v různých oblastech vyjadřování);
- stylově zabarvená (příznaková) použitelná jen v některých funkčních stylech jazyka.

Podle spisovnosti do lexikonu Havránek a Jedlička⁶¹ dále uvádí slova:

- spisovná – to jsou slova: běžná (neutrální – *žena, dům*); hovorová (*kilo, pololetky*); knižní (*hvozd, počín*); odborná (termíny – *kyslík*); básnická (poetismy – *luna, vesna*);
- nespisovná – to jsou slova: z obecné češtiny (*škatule*); nářečí (dialektismy – *zemáky, krumple*); oblastní regionalismy (*dědina* – moravismus); profesionální

⁵⁹ CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 71.

⁶⁰ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha, 1981. s. 198

⁶¹ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha, 1981. s. 8

slova (*pacoš, očař*); slangová (*týpek, úča, fotr*); argotická (mluva deklasovaných žvlů – *bonzovat*).

Podle dobového zabarvení rozlišujeme slova:

- historická (historismy – pojmenovávají zaniklé skutečnosti – *léno, žebračenka*);
- zastaralá (archaismy – v současné době se nepoužívají a jsou nahrazena jinými slovy, používají se v literatuře k navození dobové atmosféry, např. *jícha – omáčka, anžto – protože*);
- nová (neologismy – nově utvořená nebo přejatá, např. *mobil, lunochod*).

Podle citového zabarvení rozlišujeme slova:

- lichotná (mazlivá) – to jsou slova: familiární (*mamča*); dětská (*haját, papat*); hypokoristika (*Janinka*); eufemismy (*dříve narozený místo starý*);
- hanlivá – pejorativa – (*cizák, pacholek*); zveličelá tj. augmentativa – (*psisko*); zhrubělá (*chlastat*); vulgární (*čuně, hajzl*); dysfemismy (opak eufemizmů – *chcípnout, zdechnout – místo zemřít*).

1.2 Charakteristika slovní zásoby ruského a českého jazyka

Ve slovní zásobě každého jazyka najdeme jeho sociální změny a vývoj společnosti. Vysvětluje nám různé vztahy v ekonomice, společnosti a politice v různých časových obdobích. Žádný jazyk se nevyvíjí živelně, ale podle určitých zákonů, které je třeba respektovat. Stejně tak je tomu i ve slovní zásobě ruského a českého jazyka, které si jsou určitě velmi blízké, neboť zde najdeme shody i rozdíly.

Mezi shody můžeme zařadit to, že oba jazyky pocházejí z indoevropského základu a v obou případech se jedná o jazyky slovanské.

Co se týče rozdílů, lze uvést, že ruská slovní zásoba se nikdy, na rozdíl od češtiny, neuzavírala. Českému jazyku hrozila germanizace, nárůst množství vypůjčených slov z jiných jazyků. Ruština obohacuje svou slovní zásobou od samého začátku existence jazyka. Vlček⁶² uvádí, že současná ruština má asi 20% slovní zásoby vypůjčené. Nejstarší výpůjčky jsou ze staroslověnštiny, ale také z finštiny, tatarštiny a řečtiny. Ze

⁶² VLČEK, J. *Porovnání slovní zásoby ruského jazyka se slovní zásobou českého jazyka*. Praha, 1985. s. 46

staroslověnštiny například pochází *враг* (*voroz*), *храбрый* (*chorobryj*) a jiné. Některé staroslověnismy se v současnosti již nepoužívají, ale jsou známy ze staroruských památek, mají zachovaný kořenový morfém v odvozených slovech – *город-град*, *градостроитель*, *Волгоград*. Další staroslověnismy se vyskytují jako součást frazeologismů (*дерево жизни*). Typické pro ruštinu je rovněž, že část základního slovního fondu je turkotatarského původu – *лошадь*, *собака*.

Slovní zásoba v češtině se vyvíjela na základě jednoho národního jazyka. Vlček⁶³ uvádí, že lexikální struktura je monolitní, do určité míry na ní působila němčina, používaná i ve slovním spojení a ve frazeologismech. Ruština v současné době má stále větší tendenci bránit se záplavě zbytečných nových výpůjček. Například v odborném názvosloví mizí *гезенк* -> *вертикал*, k této výměně dochází především tam, kde jsou cizí termíny nesrozumitelné nebo kde jsou zastaralé. Ruština využívá více kompozice, sousloví a lexikálních apozičních slov (*город-герой*, *изба-читальня*).

Mezi ruštinou a češtinou dochází také k diferenciaci u významově stejných slov, zvláště v přeneseném významu. Například *масло* znamená v překladu do českého jazyka *máslo*, ale také *olej*. Vlček⁶⁴ dále uvádí, že ruština i čeština ve slovní zásobě uplatňují hledisko pojmenování a hledisko významové, v příbuzných jazycích, kde je značná část základů slov a odvozovacích prostředků společná, můžeme rozlišovat slovní zásobu podle její podobnosti fonetické, grafické, slovotvorné, z hlediska výstavby lexikálních jednotek a syntagmatické struktury.

Žaža⁶⁵ se domnívá, že ruštinu i češtinu odedávna spojují příbuzenské svazky, oba jazyky mají své kořeny v jazykovém společenství starých Slovanů a ti mluvili jazykem tradičně nazývaným praslovanština, která je však písemně nedoložená. Od 7. století se slovanské kmeny postupně osamostatňují. Východoslovanské kmeny byly politicky i jazykově sjednoceny po jistou dobu Kyjevským státem. V něm se vytváří jazyk, který lze nazvat „obecná východoslovanština.“ Jedná se o začátek vývoje pozdějších několika samostatných jazyků, kam řadíme i ruštinu. Velký vliv na jazyk mělo též přijetí křesťanství, kdy se na Rus šíří jazyk staroslověnský, svým původem jihoslovanské nářečí. Proniknutí staroslověnštiny na Rus je jedním z projevů kontaktu českého a slovenského národa s národem ruským. Staroslověnština byla

⁶³ VLČEK, J. *Porovnání slovní zásoby ruského jazyka se slovní zásobou českého jazyka*. Praha, 1985. s. 47

⁶⁴ VLČEK, J. *Porovnání slovní zásoby ruského jazyka se slovní zásobou českého jazyka*. Praha, 1985. s. 48

⁶⁵ ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno, 1999. s. 7

totiž původně určena pro misi Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu. Ve 13. a 14. století nabývá významu Moskva, kdy dochází k rozpadu jazykové jednoty a vytvářejí se samostatné jazyky, kde najdeme i ruštinu. Přes všechny tyto změny nepřestává staroslověnština hrát významnou roli v historickém vývoji ruštiny. Objevuje se církevní slovanština, která s ruštinou, jako živým mluveným jazykem, má velmi komplikované vztahy. Do moskevského nářečí, původem staroruského, pronikají prvky nářečí jižního. Vzniká tak nářečí středoruské a stává se základem spisovné ruštiny. Významnou roli sehrálo ve vývoji jazyka i zavedení knihtisku v roce 1564, zlom nastává za vlády Petra I. Velikého na přelomu 17. a 18. století. Jazykem se zabývaly mnohé významné osobnosti – M. V. Lomonosov, N. M. Karamzin, demokratizaci spisovného jazyka najdeme v dílech I. A. Krylova a A. S. Gribojedova, avšak dovršil ji až A. S. Puškin, který vytvořil moderní jazyk, který spojoval tradice lidové slovesnosti s dědictvím knižní vzdělanosti předchozích epoch. Výrazný vliv měla i Říjnová revoluce v roce 1917 – široký rozvoj vzdělání, literatury, tisku filmu – to vše přispělo k obohacení spisovného jazyka a jeho funkcí. V období porevolučního vývoje dochází však ke stagnaci v sovětské politice a ekonomice, která přináší vznik stylové varianty hovorové ruštiny. V 90. letech 20. století tento jev mizí a do ruštiny pronikají termíny západního původu, zejména z oblasti obchodu, ekonomiky, financí a techniky.

Žaža⁶⁶ dále uvádí, že naopak čeština je poznamenána především vlivem latiny, neboť se po rozvrácení Velké Moravy přijímá liturgie západního typu. V jazyce však najdeme i slova původem řecká, i když i ona byla přejata prostřednictvím latiny. Proto se tak zvláště ve výslovnosti odlišuje čeština od ruštiny. Oba jazyky rovněž některé výrazy přijímaly od obyvatel sousedních zemí. V ruštině najdeme výrazy původem turkotatarské a skandinávské. Naproti tomu čeština od nejstarších dob souvisela s němčinou, ze které přijala řadu výrazů, i když v době národního obrození byla celá řada výrazů vymýcena, nebo označena jako nespisovná. Také ruština mnohé výrazy z němčiny přejala, ale jí jako jazyku nikdy nehrozilo vyhlazení a neměla tedy důvod se cizím vlivům bránit. Němčina na češtině zanechala i jiné stopy, které v ruštině nenajdeme. V češtině vymizela měkkostní korelace souhlásek (zůstaly nám jen tři dvojice souhlásek lišících se tvrdostí/měkkostí: d/d', t/t', n/ň), čeština má stálý

⁶⁶ ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno, 1999. s. 8

přízvuk a rozlišuje významovou délku samohlásek (vina X vína). Odlišnosti mezi češtinou a ruštinou najdeme také v mluvnicí, zvláště v syntaxi a ve frazeologii.

V neposlední řadě Žaža⁶⁷ uvádí, že i přes společný praslovanský původ obou jazyků a z toho vyplývající jejich shodný typologický ráz – oba patří k jazykům flexivního typu – odrazily se jejich rozdílné historické osudy různým způsobem v jejich jednotlivých složkách – v první řadě ve slovní zásobě, v ní lze vyčlenit jednotky, pojmenování, které jsou utvořeny na základě významové a formální příbuznosti s jinými, jsou těmito jednotkami motivovány. Výrazovým prostředkem takového motivačního vztahu mohou být např. přípony nebo spojení původně samostatných slov ve složeninu. Motivace může být vyjádřena i přenesením nějakého pojmenování na jiný předmět na základě vnější nebo vnitřní podobnosti s ním. Existuje však i velké množství slov nemotivovaných, jejichž význam nelze odvodit od jiného základu. Ruština i čeština se vyznačují tím, že v nich převládají pojmenování motivovaná. Avšak východiska, prostředky a typy motivace se v obou jazycích často neshodují. Ve struktuře slovní zásoby najdeme dosti závažné rozdíly.

Žaža⁶⁸ říká, že lze konstatovat, že ruská slovní zásoba je rozrůzněnější jak po stránce formální, neboť obsahuje větší počet rozmanitých slovních základů a prostředků pro vytvoření pojmenování, tak po stránce obsahové, neboť s těmito formálními prostředky jsou spjaty různé představové oblasti. Čeština se naproti tomu vyznačuje větší pravidelností v tvoření pojmenování a větší jednotností slovtvorných typů. V obou jazycích se projevuje tendence k úspoře slovního vyjádření, ale v ruštině se s tím setkáváme častěji. Vynechává se leckdy určitý tvar slovesa při vyjádření pohybu či sdělení.

1.3 Praslovanština

I když je praslovanština jazyk hypotetický, jelikož neexistují žádné památky psané praslovansky a obraz toho, jaký byl slovanský prajazyk, získávají lingvisté jenom srovnáváním jednotlivých slovanských jazyků; a rekonstruovaná slova praslovanská i indoevropská jsou označována hvězdičkou, aby se zdůraznila okolnost, že nejsou

⁶⁷ ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno, 1999. s. 9 - 10

⁶⁸ ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno. 1999. s.10 – 12.

dochována písemně; i tak je pro naše bádání důležitá až natolik, že věnujeme jednu samostatnou podkapitulu jednak chronologickému přehledu vývoje tohoto prajazyka, jednak jeho základním znakům.

Večerka⁶⁹ se domnívá, že shody mezi slovanskými jazyky, a tudíž i shody mezi češtinou a ruštinou, se týkají takových podrobností jejich základního slovního fondu i gramatické stavby, což je třeba pokládat za jevy divergentní, což znamená, že shody pocházejí ze společného základu, tj. z jazyka, z kterého se zkoumané jazyky vyvinuly; během vývoje se v jednotlivých jazycích vytvořily různé nové jevy; to co mají společné, je dědictví ze starých dob). Lamprecht⁷⁰ doplňuje, že všechny slovanské jazyky, tedy i český a ruský se vyvinuly ze společného prajazyka, jenž je nazýván praslovanštinou.

Dále Večerka⁷¹ uvádí, že slovanské jazykové území se začalo výrazněji rozrůstat asi od 2. – 3. století našeho letopočtu; avšak i v době velké územní expanze Slované vytvářeli ještě po několik století teritoriálně jazykové kontinuum, na němž se mnoho důležitých jazykových změn uskutečňovalo shodně. Proto se mluví o období dozrívající slovanské jazykové jednoty, i když teritoriálně diferencované. Teprve vznik slovanských států na sklonku 1. tisíciletí našeho letopočtu vytvořil předpoklady k formování jazyků slovanských národností. Proto se konec slovanské jazykové jednoty klade do 8. – 10. století našeho letopočtu.

Lze tedy předpokládat, že do přelomu 9. a 10. století mluvili Slované praslovanštinou.

Korostenski⁷² dodává, že až od rozpadu praslovanštiny se český a ruský jazyk vyvíjely samostatně a bez výraznějšího vzájemného kontaktu, nicméně s novými sousedy, což českému a ruskému jazyku přineslo nové bezprostřední impulsy, které se odrazily v jejich inovačních postupech.

⁶⁹ VEČERKA, R. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Praha, 2006. s. 11n.

⁷⁰ LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno, 1987. s. 11.

⁷¹ VEČERKA, R. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Praha, 2006. s. 29.

⁷² KOROSTENSKI, J. *Česká a ruská slovní zásoba (neologické aspekty)*. České Budějovice, 2007. s. 76.

1.3.1 Chronologický přehled vývoje praslovanštiny

Časové vymezení praslovanštiny je velmi obtížné, neboť při poměrně pomalé postupnosti vývoje jazyka či postupnosti jednotlivých jazykových změn jasné mezníky vzniku a zániku jazyka nelze přesně stanovit. Počátek praslovanštiny je tedy v odborné literatuře stanovován různě – od poloviny 2. tisíciletí př. n. l. až do počátku našeho letopočtu. Večerka⁷³ se domnívá, že: „...lze snad počítat s tím, že v 1. tisíciletí př. n. l. už praslovanština některými zárodečnými znaky začínala existovat (i když zpočátku ještě v těsném kontaktu s jazykovým živlem baltským...“ Praslovanština v užším slova smyslu se pravděpodobně formovala a teritoriálně rozrůžňovala až od prvních století našeho letopočtu. Rovněž okamžik jejího konce lze vymezit jen s obtížemi.

Dosavadní mluvnice považují za nejstarší východisko slovanského hláskosloví a tvarosloví indoevropský prajazyk. Podle Lamprechta⁷⁴ by se před fází protoindoevropskou měla ještě zařadit vývojová fáze nostratická a praslovanská fáze by se měla rozčlenit na další úseky podle vývoje fonologického systému.

Jednotlivé etapy od etymologicky zachytitelných počátků po vytvoření jednotlivých slovanských jazyků nemůžeme obecně stanovit. A rovněž jednotlivé vývojové etapy „klasické praslovanštiny“ nelze obecně ohraničit „od – do“, neboť jednotlivé vývojové etapy se navzájem prolínají (např. zánik jerů v ruštině se proti češtině zpozdil o 200 let), avšak i tak je potřeba periodizaci vývoje uvést.

Lamprecht⁷⁵ vývoj datuje takto:

- nostratické období a jeho rozpad (okolo roku 8000 př. n. l., snad v rozmezí let 9000 – 7000 př. n. l.);
- rozpad indoevropského prajazyka (okolo roku 3000 př. n. l.);
- oddělení protobaltských dialektů (po roku 2000, snad okolo 1500 př. n. l.);
- počátek vydělování slovanských dialektů z protobaltského společenství (okolo r. 400 – 500 př. n. l., snad v rozmezí 700 – 200 př. n. l.); toto období nazývá „ranou praslovanštinou“, která byla po stránce foneticko-fonologické blízká baltským dialektům a mohla by se nazývat i „pozdní baltoslovanštinou“;

⁷³ VEČERKA, R. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Praha, 2006. s. 29.

⁷⁴ LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno, 1987. s. 14

⁷⁵ LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno, 1987. s. 161nn

- vznik „klasické praslovanštiny“ (v letech 400 – 800 n. l.);

Vývoj klasické praslovanštiny dále Lamprecht⁷⁶ datuje následovně:

- praslovanský vokalický systém (rozdělení vokálů na přední a zadní);
- první palatalizace velár ($k > č$, $g > dž$, $> ž$ v letech 400 – 475 ±25);
- praslovanské přehlásky: $y > i$, $'\epsilon > \epsilon$, $'\alpha > e$, těsně po ní;
- monoftongizace diftongů ($\acute{a}i > \acute{e} (i)$, $\acute{a}u > u$, $ei > i$, eu na u 500 - 575);
- druhá palatalizace velár ($k > c'$, $g > dz' (> z')$, $ch > s' (š)$ asi 575 – 650);
- třetí palatalizace (asi současně až 675);
- palatalizace alveolár ($sj > š$, $zj > ž$, $rj > r'$, $lj > l'$, $nj > \acute{n}$, $tj > t'(c')$, $dj > d'(dz')$ asi 675 – 750);
- vznik epentetického l' ($zemja > zeml'a$ okolo r. 750);
- vznik nosovek (ϵ , ρ po 750);
- metateze likvid ($t\acute{a}rt$, $t\acute{a}lt$, $tert$, $telt$, $\acute{a}rt$, $\acute{a}lt$ kolem 800);
- vznik o z krátkého \acute{a} a pravých jerů ϵ , τ odlišných od i , y ; v téže době;
- zákon otevřených slabik (po r. 800);
- „pozdní praslovanština“ (v letech 800 – 1000, na východě až 1200 n. l.) plynule přechází do nejstarších vývojových stadií postupně se vydělujících slovanských jazyků;
- asimilace konsonantů a vokálů (po metateze likvid);
- dispalatizace $\acute{e} > 'a$; (850 – 925, první doklad z r. 860);
- zánik nosovek (950 – 1025);
- kontrakce neboli stahování okolo r. 900 (875 – 950);
- zánik a vokalizace jerů (950 – 1025, na východě okolo r. 1200);
- vznik novoakutové intonace a tzv. náhradního dloužení v souvislosti s oslabováním a zánikem tzv. slabých jerů;

1.3.2 Základní znaky praslovanštiny

Leška⁷⁷ ve své knize uvádí, že praslovanská gramatická stavba měla 7 pádů, tři čísla (jednotné, duál a množné) a tři rody. Slovtvorným způsobem se vyjadřovala

⁷⁶ LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno, 1987. s. 161nn

kolektivnost (*listъ – listъje*), popř. singulativnost. Znamky pozdějšího rozlišování životnosti a neživotnosti (v počátcích označována jako personičnost a nepersoničnost) se objevily velmi pozdě. Jmenný tvar (substantiv a adjektiv) se skládal z tvaroslovného základu a koncovky. Tvaroslovný základ byl charakteristický kmenovým tématem, koncovky jistého pádu bývaly u různých základů často stejné (Asg *vilk-o-m, kost-i-m, su:n-u-m*; Apl *vilk-o-ns, kost-i-ns, su:n-u-ns*). Kmenové charakteristiky bylo využito pro charakteristiku gramatickou. U tvarů adjektivních byly zevšeobecněny *o-/jo-* kmeny a *a:-/ja:-* kmeny. Tím byl zdůrazněn vztah mezi kmenovou charakteristikou a jmenným rodem (adjektivní *o-/jo-* kmeny byly mužské a střední, *a:-/ja:-* kmeny byly ženské. To později vedlo k radikální přestavbě slovanské deklinace, kterou usnadnily předchozí změny v struktuře tvaru. Zájmena byla odlišena od substantiv a adjektiv jiným způsobem; vyznačovala se hláskovou strukturou kořene, který býval také neslabičný proti zpravidla slabičnému kořeni jiných slovních druhů a řadou charakteristických tvarů (pádových zakončení, např. Gsgmn *t-ogo*). Číslovky neměly vlastních výrazných znaků; tvarem a mluvnickým významem to byla pronomina (*jedьнѣ//jedinѣ*), adjektiva (*dъva, dъvѣ*), nebo substantiva (*pѣtъ, sѣto*). Praslovanština původně neměla paradigmatická adverbia k příslušným adjektivům. Příslopečná určení tohoto typu se původně vyjadřovala autonomním tvarem jmenným, který se teprve postupně začleňoval do věty jako doplněk (asi *šli jsme, pěší>šli jsme pěší*). Určité slovesné tvary měly koncovky buď tzv. primární (silnější – přítom) nebo sekundární (slabší – jednoduché préteritum, imperfektum). Nejzřetelnější rozdíl mezi těmito koncovkami byl v singuláru; kde tvořily paralelní řady: *-mi -m, -si -s, -ti -t*. Později se tento paralelismus porušoval. Až zánikem koncových konsonantů a rovněž po některých jiných hláskoslovných jazykových změnách úplně zmizela nejen tato dvojitost, ale celkově původní struktura verbum finitum. Nejzřetelnější souvislostí slovanských tvarů verbum finitum s indoevropskými jazyky nacházíme v přítomtu. Druhou starobyloou kategorií byl aorist. Tvořil se původně jen od sloves neodvozených. Z tvarů aoristu sloves neodvozených, např. *vedъ, věšѣ, vedošѣ*, jsou tvary *vedošѣ* pozdně praslovanským novotvarem (srovnej staroslověnské *vedošѣ*, staročeské *vedochu*, staroruské *vedošа*). Tvary typu *vedъ* jsou nesigmatické tématické, tj. tvořené tematickým připojením osobní

⁷⁷ LEŠKA, O. *Jazyk v strukturním pojetí. Kapitoly ze synchronní a diachronní analýzy ruštiny*. Praha, 2003.s. 172-179

koncovky bez přípony -s; tvary typu *věse* jsou sigmatické atematické (tvořené s-ovým sufixem a připojením osobní koncovky bez tématu). Imperfektum je praslovanskou inovací. Jeho vznik si je možné představit následovně: v indoevropštině existovalo préteritum (asigmatický tvar) s charakteristickou strukturou základu typu **mire:-(t)*; toto tvoření se rozšířilo i k slovesům s plným kořenným vokálem (na rozdíl od oslabeného stupně v **mire:-*), která je původně netvořila, např. **vede:-(t)*. Stejně se tak začala tvořit taková préterita i od sloves odvozených, např. **de:la:ja:-(t)*. Tato podoba základů se pak v praslovanštině zevšeobecnila; odsud **mire:ja:-(t)*, **vede:ja:-(t)* jako **de:la:ja:-(t)*. Není vyloučeno, že mohly existovat dublety, typu *vede:-//vede:ja:-*, a že se zachovaly až do doby historické. Praslovanské imperfektum je původem indoevropský optativ. Z tvarů neurčitých měla praslovanština participia (aktiv a pasiv), infinitiv a supinum. K opisným výrazům patřily především výrazy futurální. Skládaly se z infinitivu slovesa významového a určitých tvarů (verbum finitum) sloves (*нацьно, вцьно*), dále sem patřily výrazy perfektní s l-ovým participiem, v nichž stav, který vyplývá z děje je vztažen k přítomnosti (*jestь*), préteritu (*бѣ nesлѣ*), futuru (*бѣдеть*). Pomocí l-ového participia se tvořil také kondicionál (*бимь, би... nesлѣ*), který posléze splynul s plusquamperfektem (proto se ve výrazech opisných tvar aoristu *бы(стѣ)* nahrazoval tvarem perfekta (*былѣ jestь*). Tak se rovněž vyjadřovaly děje pojeté jako přání. Paralelní k těmto tvarům perfekta aktiva byly tvary perfekta pasiva (*jestь похваленѣ*).

Pozdní nářeční variantou jižního (bulharsko-makedonského) typu praslovanštiny upravenou do formy spisovného jazyka je staroslověnština. Tento jazyk po dlouhá století fungoval jako kulturní jazyk v různých místních variantách a redakcích (české, ruské, bulharské, chorvátské, srbské a jiné redakce), jako tzv. církevní slovanština.⁷⁸ Vytvořili ji řečtí bratři Konstantin (Cyril) a Metoděj pro svou náboženskou misi na území Velké Moravy, kam přišli v roce 863.⁷⁹ Pocházeli ze smíšeného řecko-slovanského města Soluně, a jak lze číst v jejich životopise, byli poslání proto, že uměli slovansky. Znali jazyk svého města, tedy nářečí bulharsko-makedonské a toto nářečí učinili základem staroslověnštiny. Aby mohli pro účely misie přeložit liturgické texty,

⁷⁸ LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno, 1987. s. 11.

⁷⁹ CVRČEK, V. a kolektiv autorů. *Mluvnice současné češtiny*. Praha, 2010. s. 29.

vytvořili na základě malé řecké abecedy a s použitím některých znaků z jiných abeced písmo hlaholské.⁸⁰ Později se používalo písmo cyrilské, které je blízké ruské azbuce.

Někteří badatelé uvažují, že v 9. století nebyly praslovanské větve od sebe ještě tak vzdáleny, aby charakteristické rysy jihoslovanského dialektu byly na překážku porozumění, a tak staroslověnština byla na území Velké Moravy dobře srozumitelná.⁸¹

⁸⁰ CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha, 1985. s. 12.

⁸¹ LEŠKA, O. *Jazyk v strukturním pojetí. Kapitoly ze synchronní a diachronní analýzy ruštiny*. Praha, 2003. s. 327.

2 Komparativní analýza slovní zásoby tématu historie

2.1 Historický kontext díla Slovo o pluku Igorově

Český a ruský jazyk tedy určitou vývojovou etapu prošly spolu, teprve až od rozpadu praslovanského jazykového území se začaly vyvíjet samostatně.

Z dalšího vývoje českého a ruského jazyka vyplývá, že staroslověnština je v podstatě pozdní nářeční variantou jižního typu praslovanštiny, která byla upravena do formy spisovného jazyka a po dlouhá století fungovala jako kulturní jazyk⁸².

Jelikož v 9. století praslovanské větve nebyly od sebe ještě tak vzdáleny, staroslověnština byla obyvatelům území Velké Moravy dobře srozumitelná. Naši předkové tedy používali nejenom tentýž jazyk, ale i totéž písmo – hlaholské a později písmo cyrilské, které je blízké ruské azbuce (viz obr. č. 1).

Hlavním cílem předkládané práce je srovnání vybrané slovní zásoby češtiny a ruštiny tématu historie. Bohatým zdrojem slov tohoto tématu, ale i zdrojem velkého množství dobových ustálených výrazů vojenské povahy je staroruský hrdinský epos *Slovo o pluku Igorově*, proto byl tento text vybrán jako nejvhodnější.

Slovo o pluku Igorově představuje vrcholné dílo světské (necírkevní) literatury. Jeho autor je neznámý, ale podle všeho to byl veliký umělec (*песнопоеу*), jenž vytvořil vysoce poetické dílo. Námětem *Slova* se stala neúspěšná výprava knížete Igora Svjatoslaviče proti Polovcům.

Na vysvětlení je třeba uvést, že mnohopočetné slovanské kmeny (Polané, Drevané, Kriviči, Slověné, Vjatiči) do 10. století žily odděleně. Předpokládá se, že již tehdy sice existovala jednotlivá slovanská knížetství např. Novgorodské, Kyjevské aj., která však ještě nebyla sjednocena. Knížetství na počátku 10. století sjednotil kníže Oleg, čímž založil společný ruský stát nazvaný Rus. Centrem Rusi se stal Kyjev; kyjevský kníže se stal *velkoknížetem ruským* a ostatní knížata jeho *подручными*. Toto sjednocení se začalo nazývat Kyjevským státem.

V roce 1185 novgorodsko-severský kníže Igor bez souhlasu a bez podpory ostatních knížat zorganizoval vojenskou výpravu. Cílem bylo ovládnout řeku Don a město Tmutarakaň, které na konci 12. století patřily Polovcům.

⁸² *Úvodní slovo k fonologickému vývoji praslovanštiny*. [online]. [citováno 2016-02-16]. Dostupné z http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122224/SpisyFF_266-1987-1_3.pdf

ДРЕВНЕСЛАВЯНСКАЯ АЗБУКА

А	Б	В	Г	Д	Є	Е
азъ	боги	вѣди	глаголи	добро	єсть	есмь
Ж	З	З	И	і	ї	ћ
животъ	сло	земая	иже	іжен	їнть	гервь
К	Л	М	Н	О	П	Р
како	людѣ	мыслетѣ	нашь	онъ	покой	рѣци
С	Т	У	У	Ф	Х	Ѡ
слово	твѣрдо	укъ	укъ	фѣртъ	хѣръ	ѡъ
Ц	У	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь
цы	Уервь	ша	ща	ерь	еры	ерь
Ѣ	Ю	Ѧ	Є	Ѡ	Δ	Ѫ
ятъ	юнъ	аръ	эдо	омъ	енъ	одъ
Ѧ	Ѫ	Ѫ	Ѫ	Ѫ	V	æ
ѣта	ота	кен	пси	фита	нжнца	нжа

Pro úplnost a účely této práce je třeba připomenout stručný obsah díla Slovo o pluku Igorově. Předpokládá se, že bylo napsáno mezi rokem 1185 a 1187⁸⁴.

Polovci se vměšovali do obchodních záležitostí severských a jižních knížat, napadali a olupovali ruské karavany.

Kníže Svjatoslav (v roce 1184) se spustil s několika jihoruskými knížaty po řece Dněpr, Polovcům uštědřil drtivou porážku a zajal jejich chána Kobjaka. Severská knížata se rozhodla podniknout vojenskou výpravu za účelem zabrat Donskou vodní cestu, která jim dříve náležela. Igor spolu s bratrem Vsevolodem z Trubčevska,

⁸³ *Staroslověnské písmo*. [online]. [citováno 2016-02-16]. Dostupné z <http://www.liveinternet.ru/users/murka7/post300252036/>

⁸⁴ *Слово о полку Игореве*. [online]. [citováno 2016-02-16]. Dostupné z http://russian_philosophy.academic.ru/393/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9E_%D0%9E_%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%9A%D0%A3_%D0%98%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%92%D0%95

synem Vladimírem z Putivle a synovcem Svjatoslavem Olgovičem Rýlským se vypravili proti přídonským Polovcům.

V úvodu autor klade čtenářům otázku, jak má vyprávět o výpravě Igora: tak jak vypráví Bojan opěvující události 11. a počátku 12. století anebo «*по были*» (так как было). Rozhodl se začít od knížete Vladimíra, ale začíná popisem výpravy Igora. Popisuje zatmění Slunce před výpravou, které soukmenovce Igora, coby zlé znamení, od výpravy odrazuje, ale Igor na zlé znamení nic nedá a říká, že je lépe zahynout než být zotročován. Následuje opakované obracení se k Bojanovi a popis výpravy. Igor se setkává s bratrem Vsevolodem, a když Igorovo vojsko přichází do poloveckých stepí, zlé příznaky předznamenávají neúspěch výpravy. V tom čase Polovci, v neznámých končinách, kudy svoje pluky vede Igor, postupují k Donu. Igorovo vojsko se utkalo v boji s Polovci a zvítězilo. Vojsko Polovce rozdrtilo a získalo bohatou kořist. Zatímco po vyčerpávajícím boji spalo v poli, cháni Končak a Gzak prchali k Donu. Následující ráno se Polovci vyhrnuli od moře, od řeky Don, ze všech stran, aby se utkali v boji. Igorovo vojsko bojuje statečně.

Dále autor vzpomíná na bývalé bitvy v 11. století. Tehdy za Olega Gorislaviče, jak autor vyčítavě nazývá Olega Svjatoslaviče, vzkvétaly spory mezi rody v bitvách, ale takové bitvy jako u Kajaly ještě nebylo. Na třetí den Igor velí k ústupu. Příroda dává najevo účast s porážkou ruského vojska – tráva vadne, les se smutkem sklání k zemi a Дева-Обида – symbol žalu mává labutími křídly. Autor vyčítá knížatům, že místo bitvy proti Polovcům, se zabývali chamtivostí – hovořili a zatím kuli pikle, Polovci ze všech stran rabovali ruskou zem.

Vinou Igora i Vsevoloda znovu začaly nájezdy Polovců, které kdysi zastavil Svjatoslav Kyjevský, když vstoupil na poloveckou zem a zajal chána Kobjaka, který posléze našel smrt jako vězeň v kyjevské tvrzi.

Dále následuje prorocký sen kyjevského knížete Svjatoslava. Dva sokoli (Igor a Vsevolod) sletěli ze zlatého trůnu, aby dobyli Tmutarakaň, ale nepřátelské šavle jim usekly křídla. Oba je okovali železnými pouty.

Po popsání výpravy i bitvy, za popisem porážky ruských družin i zajetí Igora i popise smutku v celé zemi, následuje rozmluva moudrého kyjevského knížete Svjatoslava. Igorovi a Vsevolodu přiznává chrabrost, ale vyčítá předčasný odchod –

zbrklé rozhodnutí. Následuje vroucí přímluva k jednotlivým knížatům. Nakonec vyzývá ruská knížata k pomstě, za rány Igora, chrabrého Svjatoslaviče.

Dojemný obraz milující ruské ženy se vyskytuje v následující části poemy – v pláči Jaroslavny.

Igorovi ukazuje Bůh cestu ze země polovecké. Gzak a Končak ho nemohli dostihnout, jeho syna Vladimíra se rozhodli udržet ženitbou s krásnou dívkou. Nakonec autor *Slova* vzdává hold starým i mladým knížatům a končí ukončením typickým pro staré památky – Amen.

V praktické části bakalářské práce bude řešena problematika srovnání vybrané historické tematiky v ruském a českém jazyce, pro kterou bylo použito dílo *Slovo o pluku Igorově* ve dvou českých překladech a ve čtyřech ruských redakcích. Pro zpracování byla jako východisko vybrána terminologie z překladu Zabolockého a českého překladu Vrbové. Předmětem analýzy se stala podstatná jména označující předměty, osoby a vlastnosti, které je možné vztáhnout k témuž tématu nebo podobnému v kontextu historie a jazyka.

2.2 Analýza vybraných historických a archaických slov v díle Slovo o pluku

Igorově

Slovo je uvedeno ve slovníkovém tvaru a ve tvaru slovních spojení, které je uvedeno ve vybrané české a ruské redakci díla.

V tabulce je uveden výraz vyskytující se ve vybraném překladu ke srovnání za účelem najít shody nebo rozdíly. Zároveň v tabulce je uvedeno vysvětlení významu výrazů. Jsou seřazeny podle klíče, který je uveden v první tabulce analýzy. Seznam zdrojů těchto příkladů je uveden v úvodu analýzy.

Pro jednodušší orientaci ve slovní zásobě v jednotlivých vydáních *Slova* byla použita pro praktickou část bakalářské práce zpracování jednotlivých vybraných slov k tématu historie do těchto přehledných tabulek.

Tabulka č. 1: Vzorová přehledná tabulka zpracování

ČESKÝ AUTOR	<i>vybrané výrazy k tématu historie ve slovníkovém tvaru a v závorce uvedené jeho přesné slovní spojení ze Slova o pluku Igorově</i>	význam slova v češtině	původ, etymologie v češtině
RUSKÝ AUTOR	<i>vybrané výrazy k tématu historie ve slovníkovém tvaru a v závorce uvedené jeho přesné slovní spojení ze Slova o pluku Igorově</i>	význam slova v ruštině	původ, etymologie v ruštině
shoda X rozdíl významu a shoda X rozdíl původu slova			

Pokud nebylo možné najít význam daného slova či jeho původ ze stále stejné redakce, je v tabulce uvedeno slovo z jiné redakce.

Pro zpracování tabulek bylo použito těchto slovníků v knižní i elektronické podobě:

- A.** MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1997. 866 s.
- B.** *Příruční slovník jazyka českého (1935 – 1957) a Kartotéka novočeského lexikálního archivu (1911 – 1991)*: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>.
- C.** *Словарь-справочник «Слово о полку Игореве»*: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/slovo_o_polku_igoreve/>.
- D.** *Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля*: <<http://slovari.yandex.ru/~%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D0%94%D0%B0%D0%BB%D1%8F/>>.
- E.** <http://jmena.zex.cz/index.php?id=search&submit=Hledat&dotaz=Bojan>
- F.** *Словарь синонимов*: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/>.
- G.** *Slovník spisovného jazyka českého*: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php>>.

H. KOPECKÝ, L. V. *Školní rusko-český slovník*, Praha, 1980, 1134 s.

I. dic.academic.ru

J. REJZEK, J. *Český etymologický slovník*, Leda, Praha, 2001, 794 s.

K. ФАСМЕР, М. Р. *Этимологический словарь*.
<<http://dic.academic.ru/contents.nsf/vasmer/>>.

L. ОЖЕГОВ, С. И. *Словарь русского языка*. Москва, 2008. 640 с.

M. *Этимологический словарь Крылова*. <http://enc-dic.com/krylov/>

N. ВАН-ВЕЙК, Н. *О происхождении общеславянского слова кѣметь*. — „*Slavia*“. Roč. IV, č. 2, Praha, 1925.

Vrbová	<i>bijec (bijce)</i>	bojovník, zápasník, rváč, válečník, hubitel, vrah (B, online)	odvozenina od „ <i>bíti</i> “, <i>bicí</i> , <i>bijan</i> , <i>biják</i> , <i>bijce</i> , <i>bitva</i> (praslovanština → staroslověnština) (A, s. 54)
Ляцкі́й	<i>кѣметь (свѣдоми кѣмети)</i>	кѣметь – лучший, опытный, искусный воин; синонимы: воин, дружинник; кметь – синонимы: воин, крестьянин, парень, ратник; (C, online)	<i>kъmet-</i> праславянское слово, тогда не знаю этимологии более правдоподобной, чем сопоставление с существительным <i>kъmen-</i> . (N,s.210-212)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>Bojan – pěvec, prorok (Bojan)</i>	přednášeč epických básní a ruských lidových písní (G, online)	mužské jméno, ze slovanského jazyka, domácí podoba jmen <i>Bojeslav</i> či <i>Bojislav</i> , lze vyložit jako „ <i>proslavený v boji</i> “ (E, online)
Заболоцкий	<i>Боян (Боян – исполнен дивных сил)</i>	Боян – древнерусский певец-поэт (F, online)	Наиболее очевидным является сближение с <i>бой</i> . (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>čabraka</i> (<i>čabraky</i>)	ozdobná pokrývka na koně; motiv při ukončení hlavice sloupu; přeneseně pokryt - rouška, pokrývka (B, online)	do češtiny přes maďarštinu (<i>csábrák</i>) (A, s. 92)
Ляцкі́й	<i>Орѣтъма</i> (<i>Орѣтъмами</i>)	покрывало, попона (H, s. 677)	<i>ортъма</i> "покрывало", только древне-русского <i>ортъма</i> . Из тюрк. <i>örtmä</i> - то же от <i>örtmāk</i> "покрывать"; (K, online)
shodný význam, rozdílný původ			

Vrbová	<i>div</i> (<i>div</i>)	bájný pták věštící neštěstí; neobyčejný podivuhodný zjev, úkaz, zázrak (G, online)	z praslovanštiny, asi <i>divъ</i> , maskulinum i <i>divo</i> neutrum (toto asi původně podle <i>čudo</i> , genitiv <i>-ese</i>) a <i>diviti se</i> (A, s. 118)
Заболоцкі́й	<i>Див</i> (<i>Див</i>)	ночное чудовище (noční nestvůra) (H, s. 1106)	слово первоначально было связано, с одной стороны, с русским «диво» и родственными славянскими обозначениями чуда, с другой стороны - со славянскими и балтийскими словами в значении «дикий», происходящими из «божий»: украинский дивий - «дикий», старослав. « <i>дивии</i> » (I, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>třmen (do zlatého třmene)</i>	součást jezdeckého postroje v podobě kovového oblouku s rovnou příčkou, visí na řemeni po straně sedla (G, online)	staročesky <i>střmen, střemen, třmen, třemen</i> , praslovanský <i>stremeę</i> nemá jistý původ, snad od řeckého <i>stréfo</i> – kroutit, otáčet, vinout (J, s. 719)
Заболоцкий	<i>стремень (во злат стремень)</i>	стремя, стремень – часть верховой конской сбруи – дужка с ушком, подвешиваемая на ремне к седлу для упора ног всадника; въступити въ стремень – выступить в поход; (C, online)	от праславянского <i>strьmъ</i> "крутой" Сюда же украинский <i>стёрмо</i> "пропасть", диалект (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>aksamit (drahým aksamitem)</i>	hedvábný samet (G, online)	již ve staročeštině = z latinského slova <i>examitum</i> asimilací písmene „K“ a druhé slabiky, nevíme však, kde a kdy se objevilo nejprve (A, s. 34)
Заболоцкий	<i>аксамит (груды аксамитов)</i>	шелк протканый золотыми или серебрянными нитями (C, online)	Из греческого - <i>ἐξάμιτος</i> . Из того же греческого источника заимствованное через латинский посредство немецкого „ <i>Samt</i> “ "бархат". (K, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>helmelín</i> (<i>helmelín</i>)	helmelín (hemelín) – helmice, přilba; (G, online)	přejato ze středohornoněmeckého jazyka, <i>helm</i> maskulinum staročeského <i>helmelín</i> (hemelín s disimilačním zánikem písmene L) je asi z německého deminutiva (A, s. 164)
Заболоцкий	<i>шелом</i> (<i>шелом</i>)	шлем (шлемъ, хилемъ) = шелом – старинный воинский металлический головной убор, защищающий от ударов холодным оружием; (H, s. 1115)	из древне-германского „ <i>helmaz</i> “, готского „ <i>hilms</i> “ „шлем“, древне-скандинавского <i>hjalmr</i> „шлем“, (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>kopí</i> (<i>kopí</i>)	stará útočná bodná zbraň s násadou (G, online)	femininum staročeské – <i>kopí</i> (<i>hrále</i>), odvozenina ze středohornoněmeckého „ <i>gralle</i> “ (A, s. 182)
Заболоцкий	<i>копие</i> (<i>копие</i>)	метательное оружие на древке (L, s. 206)	старославянский <i>копие</i> = λύχη (K, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>štíty</i> (<i>hráz červených štítů</i>)	část staré výbroje nošená na levé ruce a sloužící ke krytí těla proti ráně (G, online)	staročesky <i>sčít</i> – praslovansky – <i>ščitъ</i> má protějšek zřejmě v latinském <i>scutum</i> , ale má odchylné ü, zřejmě pradávné slovo asi neindoevropského původu (A, s. 627)
Заболоцкий	<i>щиты</i> (<i>сомкнув щиты рядами</i>)	щит – щитъ – воинский доспех (C, online)	в древне-русском <i>щитъ</i> , старославянском <i>штитъ</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>svat</i> (<i>junáci chrabří svaty napojili</i>)	svat – příbuzný manželstvím, nejčastěji švagr; družba, starosvat; svatebčan (G, online)	staročesky <i>svatvie</i> , <i>svatbie</i> , stará <i>svatví</i> , všeslovanský výraz, útvar prastarý, ale co do tvoření dále neprůhledné (A, s. 594)
Заболоцкий	<i>сват</i> (<i>напоили сватов</i>)	занимающийся сватовством, сватающий кого, кому; родственник или родитель кого-нибудь из супругов по отношению к другому такому же родственнику (C, online)	праславянское - <i>svātī</i> в русском <i>сватья</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>luk</i> (<i>napjali už luku</i>)	střelná zbraň metající šípy pomocí pružného oblouku a tětiny (G, online)	staroslověnsky <i>lokъ</i> , z praslovanského <i>lokъ</i> , od zakřiveného tvaru (A, s. 343)
Заболоцкий	<i>лук</i> (<i>луки натянуты</i>)	старинное оружие для метания стрел в виде гибкой дуги, стянутой тетивой (L, s. 231)	является общеславянским и восходит к той же основе, что и литовское <i>lenkti</i> – "гнуть". (M, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Libertin	<i>meč</i> (<i>rozezněl meč</i>)	stará sečná zbraň s rovnou čepelí a s ostrým hrotem (G, online)	staročesky <i>mečieř</i> , ze staroslověnského <i>mečь</i> , přejato z nějakého neznámého jazyka, snad praevropského, u zbraní je daleké šíření názvů běžné (A, s. 357)
Заболоцкий	<i>меч</i> (<i>мечами</i>)	холодное оружие с обоюдоострым длинным прямым клинком (L, s. 245)	общепринятой этимологии нет, однако, скорее всего, является заимствованием из готского, где находим <i>mekeis</i> – "меч". (M, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>toulec</i> (<i>otevřeli toulce</i>)	podlouhlé pouzdro na šípy (G, online)	staročesky <i>túlec</i> , praslovansky <i>tulъ</i> , patrně ze slovanštiny se dostalo do němčiny, respektive. franštiny <i>tülle</i> a nikoli naopak (A, s. 648)
Заболоцкий	<i>колчан</i> (<i>колчаны</i> <i>отворены</i>)	футрял для стрел (L, s. 200)	Займствование из тюркских языков, где <i>колчан</i> – "сумка для <i>стрел</i> ". (M, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>osidlo</i> (<i>pod osidly</i>)	nástraha, léčka – padnout nebo zaplést se do osidel (G, online)	staročesky <i>sídlo</i> , přidání písmene O se vyloží zpětným vlivem slovesa <i>osidliti</i> – do léčky se zaplésti, cizí příbuzná slova <i>stin</i> , <i>syáti</i> , <i>sinati</i> a jiné nedovolují přesně říci, měl-li kořen samohlásku dlouhou či krátkou (A, s. 418)
Краевский, Липаев	<i>силок</i> (<i>опутали</i> <i>железными</i> <i>силками</i>)	петля для ловли птиц и мелких животных (L, s. 504)	<i>силок</i> исконный суффикс, производное от общеславянского <i>сило</i> «петля для ловли птиц», суффиксальное образования (суффикс - dl- > -л-, ср. мыло) от того же корня, что и сеть. (M, online)
rozdílný význam i rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>praporec</i> (<i>praporec rudý</i>)	vystužený prapor vojenský nebo cechovní (B, online)	odvozenina od praporu, praslovansky <i>porporъ</i> , útvár zdvojený, má se za to, že je od kořene per- létati, vznášeti se, slovo jistě domácí (naopak korouhev je přejaté z mongolštiny - <i>orongo</i> , v praslovanštině <i>chorogy</i> , ukazuje, že Praslované bojovali pod prapory) (A, s. 479)
Заболоцкий	<i>стяг</i> (<i>червлёный</i> <i>стяг</i>)	то же, что знамя (L, s. 546), определённого цвета или цветов широкое полотнище на древке, присвоенное или принадлежащее какой-нибудь организации, государству (L, s. 164)	Из <i>стагъ</i> , заимствованное, из древне-скандинавского <i>stong</i> . Следует отличать от исконнославянского <i>stěgъ</i> (K, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>půtka</i> (<i>půtka</i>)	potyčka, bitka, spor (G, s. 431)	staročesky <i>potknúti se</i> – <i>půtka</i> , odtud potyčka, všechny významy lze pochopit z jednoho výchozího - <i>tkvíti</i> (A, s. 663)
Заболоцкий	<i>крамола</i> (<i>куют крамолу</i>)	заговор, мятеж (L, s. 211)	из славянского <i>крамола</i> <i>στάσις</i> , откуда из латинского <i>carmula</i> Первоисточник, по- видимому, в германском; саский "сетование, жалоба, плач", англосаский <i>searm, ciarm</i> "крик". Нет основания говорить о славянском происхождении латинского и баворского слова, вопреки Брандту (K, online)
rozdílný význam i původ slova			

Vrbová	<i>sběř</i> (<i>sběř</i>)	sebranka, chátra, lůza, pakáň, sekuř (G, online)	původ nejasný, může v tom býti dané slovo v přeneseném významu z francouzského <i>secours</i> – sbor vojáků vyslaný na pomoc a zřejmě neslavné činy takových pomocníků daly tomuto slovu nový význam (A, s. 540)
Краевский, Липаев	<i>бес</i> (<i>бесовы дети</i>)	в старых народных поверьях – потомки злого духа (L, s. 32, 114)	восходит к литовскому <i>baidyti</i> "пугать" и русскому <i>бояться</i> . (K, online)
rozdílný význam i původ slova			

Libertin	<i>Křivda</i> (<i>Křivda</i>)	poškozující nespravedlivý čin, bezpráví, nespravedlnost (G, online)	ve všech slovanských jazycích základní <i>krivъ</i> , lze vidět i vliv slova <i>virъ</i> nebo dokonce <i>rivъ</i> – viděti – přesmykový útvar z <i>vir</i> (přesmyk proveden, aby slovo mělo stejné zakončení s protikladem <i>pravъ</i>) (A, s. 301)
Заболоцкий	<i>Обида</i> (<i>обида</i>)	несправедливо причинённое огорчение, оскорбление, а также чувство, вызванное таким огорчением (L, s. 297)	<i>обида</i> <i>обίδα</i> <i>обидеть</i> , диалект <i>обúжда</i> , рязаньско, тульский, где -жд- из славянского.; древне-русский, старославянский <i>обида</i> <i>áδικία</i> , древне-русский, старославянский <i>обидѣти катафронеѣн</i> , Вероятнее всего, из <i>ob-viděti</i> (сравни также выше <i>видеть</i> , <i>vidomъ</i>), <i>обида</i> из <i>obvida</i> , сравни <i>завида</i> „зависть“; (K, online)
shodný význam, ale rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>trubka</i> (<i>trubka k boji volá</i>)	trubka ostrého tónu bez klapek užívaná zvláště u vojska (G, online)	asi všeslovanská výpůjčka z germánského (starohornoněmeckého) <i>trumba</i> , staroslověnsky <i>trǫba</i> , vzhledem k tomu, že i jiné názvy hudebních nástrojů bývají přejaté, vyloučíme možnost (hláskově bezvadnou), že by i <i>trǫba</i> bylo domácí slovo zvukomalebné (A, s. 653)
Заболоцкий	<i>труба</i> (<i>трубы громкие трубят</i>)	духовой медный музыкальный инструмент сильного, звучного тембра (L, s. 570)	из древне-русского <i>труба</i> , старославянского <i>трѣба</i> <i>σάλπιξ</i> , тоже можно из древневерхнемецкого <i>trumba</i> "духовая труба" или из латинского <i>trumba</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			
Vrbová	<i>šuba</i> (<i>šuby</i>)	zastarale a nářečně kožešinový mužský nebo ženský plášť, kožich (G, online)	v češtině i <i>čuba</i> , slovo původu východního, ale není dosud jasné, odkud z východu a jak k nám přišlo, možná i z arabštiny <i>gubbet</i> přes jazyk románský do moravštiny <i>župa</i> – kožich s vlčínami (A, s. 629)
Краевский, Липаев	<i>шуба</i> (<i>шубами</i>)	верхняя зимняя одежда на меху или на вате (L, s. 629)	предполагают заимствование через средовверхнемецкого <i>schûbe</i> , <i>schoube</i> , нововверхнемецкое, <i>schaube</i> из итальянского. <i>giubba</i> от арабского <i>jubba</i> ; (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>roba</i> (<i>roby po penízku</i>)	dospělá žena, dívka, manželka (G, online)	z frankofonních jazyků <i>rauba</i> přes francouzštinu <i>robe</i> a němčinu <i>raube</i> do češtiny (J, s. 569)
Жуковский	<i>дева</i> (<i>дева по ногате</i>)	девушка, старая дева (L, s. 109)	из старославянского <i>дѣва</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>rab</i> (<i>rabi za půl mince</i>)	otrok, nevolník (G, online)	z praslovanského <i>orbъ</i> přes církevní slovanštinu <i>rabъ</i> (J, s. 549)
Жуковский	<i>отрок</i> (<i>отрок по резане</i>)	мальчик-подросток в возрасте между ребёнком и юношей (L, s. 335)	из праславянского <i>от(ъ)βрокъ</i> , по-старославянски <i>отрокъ</i> (K, online)
rozdílný význam, shodný původ slova			

Vrbová	<i>družiník</i> (<i>vaši družiníci</i>)	příslušník družiny, člen průvodu (G, online)	ze staročeského <i>drugъ</i> , odtud do všeslovanského jazyka (A, s. 130)
Жуковский	<i>дружина</i> (<i>храбрая дружина</i>)	приближенные князя, княжеское войско (L, s. 127)	старославянский – <i>дружина</i> , производное от слова <i>друг</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>urozenec</i> (<i>vstaňte,</i> <i>urozenci</i>)	urozený člověk, šlechtic (G, online)	z praslovanského <i>rodъ</i> do staroslovanského <i>rodъ</i> , všeslovanské slovo (J, s. 570)
Заболоцкий	<i>государь</i> (<i>встаньте</i> <i>государу</i>)	наименование князя- правителя, царя (L, s. 100)	древнерусский вариант общеславянского <i>господарь</i> (M, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>nevěrec</i> (<i>vystřel na</i> <i>nevěrcе</i>)	nevěřící, ateista (G, online)	z praslovanského <i>nevěrka</i> , <i>nevěrkyně</i> (G, online)
Заболоцкий	<i>ворог</i> (<i>с дальних гор</i> <i>на ворога</i> <i>ударь</i>)	враг (L, s. 68)	из старославянского <i>враг</i> в древнерусский <i>ворогъ</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>kapalín</i> (<i>o litevské</i> <i>kapalíny břinká</i>)	přilba v podobě klobouku (G, online)	ze středolatského <i>cappellus</i> do francouzského <i>capeline</i> a odtud do staročeštiny (A, s. 239)
Заболоцкий	<i>шелом</i> (<i>в литовские</i> <i>шеломы</i> <i>позвонил</i>)	в старину шлем (L, s. 624) старинный металлический головной убор, защищавший от ударов (L, s. 626)	из праславянского <i>šelmъ</i> в древнерусский <i>шелом</i> (русско- церковнославянский - <i>шльмъ</i>) и потом русский <i>шлем</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>různice</i> (<i>vaše různice</i>)	neshoda, rozmíška, rozepře, pře, svár, rozkol (G, online)	z praslovanského <i>orzьnъ</i> do staroslověnského <i>razьnъ</i> (A, s. 526)
Заболоцкий	<i>раздор</i> (<i>это вы</i> <i>раздорами...</i> <i>поганных</i> <i>завели</i>)	выбор, отбор, разборчивое отношение к кому- чему-нибудь (L, s. 451)	от глаголов <i>разбирать</i> или <i>разобрать</i> , из праславянского <i>brati</i> через старославянский <i>берж</i> , <i>брати</i> в русский <i>братъ</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>šavle</i> (<i>šavle</i> <i>nabrousili</i>)	sečná, mírně zahnutá zbraň (G, online)	z turkotatarského <i>sab</i> do slovanského <i>sabl'a</i> , do češtiny z ruštiny <i>sáblja</i> přes polštinu <i>szabla</i> (J, s. 659)
Заболоцкий	<i>сабля</i> (<i>сабли их</i> <i>наточены</i>)	холодное оружие с длинным изогнутым стальным клинком (L, s. 488)	слова считаются элементами восточного происхождения, за источник принимают венгерское <i>szablya</i> "сабля" от <i>szabni</i> "резать" (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>šírava</i> (<i>skáčou přes šíravu</i>)	širý rozhlehlý volný prostor (G, online)	z praslovanského <i>šírava</i> (G, online)
Заболоцкий	<i>поле</i> (<i>сами скачут по полю волкам</i>)	безлесная равнина, пространство (L, s. 387)	едва ли более вероятно сближение со старославянским <i>полкми</i> , потом древнерусский <i>поль</i> и отсюда в русский (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>modla</i> (<i>ty pohanská modlo</i>)	socha nebo jiná podoba pohanského boha (G, online)	stará odvozenina od praslovanského <i>modliti</i> (J, s. 402)
Заболоцкий	<i>болван</i> (<i>и тебе, болван тмутороканский</i>)	обрубок дерева (L, s. 39)	из древне-тюркского <i>balbal</i> – надгробный камень, памятник (K, online)
rozdílný význam i původ slova			

Vrbová	<i>horda</i> (<i>v čele hord kasožských</i>)	kmen nájezdých kočovníků (G, online)	z německého <i>Horde</i> či pravděpodobněji <i>Horda</i> , z turkotatarského <i>orda</i> (J, s. 213)
Заболоцкий	<i>дружина</i> (<i>перед всей косожскою дружиной</i>)	в древней Руси приближённые князя, княжеское войско (L, s. 127)	из старославянского <i>дружина</i> , которое является производным от <i>друг</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>kurhan</i> (<i>už za kurhany</i>)	mohyla v jižním Rusku (G, online)	z turkotatarštiny přes ukrajinštinu (G, online)
Заболоцкий	<i>холм</i> (<i>ты уже за холмом</i>)	небольшая отлогая горка, возвышенность (L, s. 606)	заимствованное из древне-германского <i>hulma</i> , неприемлемы попытки объяснить <i>xъlmъ</i> как исконнославянское с помощью ссылок на <i>šelmъ</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>ratiště</i> (<i>s ratištěm svým skočil... až k zlatému stolci</i>)	násada kopí, halapartny, sudlice (G, online)	z praslovanského <i>ratъ</i> , církevně slovanské <i>rat(ov)ište</i> (A, s. 509)
Заболоцкий	<i>копье</i> (<i>и копьем ударил о престол</i>)	старинное колющее или метательное оружие на древке (L, s. 206)	старославянское <i>копюе</i> <i>лúγγη</i> , от глагола <i>копать</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>bunčuk</i> (<i>a ohnivý bunčuk</i>)	žerd' s koňským ohonem jako odznak kozáckých hejtmanů (G, online)	z turečtiny (G, online)
Заболоцкий	<i>чёлка</i> (<i>челку и копье из серебра</i>)	прядь гривы, падающая на лоб (L, s. 615)	праславянское чело, оттуда в старославянский чело и потом в древнерусский и русский (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>junek</i> (<i>junci porubaní</i> <i>křičí</i>)	junák, jinoch (G, online)	z praslovanského <i>júnъ</i> do staroslovanského <i>júnъ</i> a dále do ostatních slovanských jazyků (A, s. 232)
Заболоцкий	<i>Русичи</i> (<i>Русичи</i> <i>кричат</i>)	славянин (F, online)	древнерусский этноним обозначающего жителей Руси, часто бывает в древнерусских источниках; литовское слово <i>gausvas</i> , которое можно перевести как красноватый или бледно красный (у Нормандцев) (K, online)
rozdílný význam i původ slova			

Vrbová	<i>šišák</i> (<i>avarský šišák</i>)	kovová přilba nahoře zahrocená, helma (G, online)	z praslovanského <i>šišakъ</i> (J, s. 664)
Заболоцкий	<i>шишак</i> (<i>шишаки</i> <i>земель</i> <i>аварских</i>)	в старину – металлический шлем с остриём, заканчивающимся шишкой (L, s. 626)	из венгерского <i>sisak</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>rozbroj</i> (<i>pro nejeden rozbroj</i>)	veřejný nepokoj, neklid (G, online)	z praslovanského <i>rozbrojení</i> (G, online)
Заболоцкий	<i>крамола</i> (<i>тот Олег мечом ковал крамолу</i>)	возмущение, мятеж, смута, восстание (D, online)	нет основания говорить о славянском происхождении; вероятно из германского <i>karm</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>snop</i> (<i>u Němigy hlavy vrší se jak snopy</i>)	nasečené a svázané obilí provázkem, postavené k sobě (G, online)	z praslovanského <i>snopъ</i> , stejně tak ve staroslovanštině (J, s. 618)
Заболоцкий	<i>сноп</i> (<i>не снопы, а головы кладут</i>)	связка сжатых стеблей с колосьями (L, s. 520)	из старославянского <i>снопъ δεσμὴ δράγμα</i> , сомнительна связь с латинским <i>parīrae</i> – соломенные жгуты, которое может оказаться словом этрuscoго происхождения (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>léno</i> (v Trajanovo <i>léno</i>)	pozemky či úřad propůjčované vlastníkem leníkovi (G, online)	ze středohornoněmeckého <i>lehen</i> (J, s. 351)
Жуковский	<i>земля</i> (на Троянову <i>землю</i>)	территория с угодьями, находящаяся в чьем- нибудь владении, пользовании (L, s. 162)	из старославянского <i>земля</i> через древне- русский <i>земля</i> в русский (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>stařešina</i> (<i>stařešina</i> rodu)	náčelník kmenového společenství (G, online)	ze srbochorvatského <i>starèšina</i> , do něhož z praslovanského <i>starějъšina</i> (J, s. 630)
Заболоцкий	<i>отец</i> (<i>усыпил отец</i> <i>их Святослав</i>)	вежливое обращение к пожилому мужчине; название слугителей культа, монахов и обращение к ним (L, s. 329)	из праславянского <i>отьсь</i> из <i>отькъ</i> , производного от <i>оть</i> , которое предполагается на основе древнерусского <i>отнь</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>chřib</i> (<i>přes chřiby a rokle</i>)	pahorek, kopec, vršek (G, online)	staročeské slovo, v církevní slovanštině <i>chribъ</i> (A, s. 208)
Заболоцкий	<i>холм</i> (<i>помонтал холмы он и яруги</i>)	небольшая отлогая горка, возвышенность (L, s. 606)	заимствованное из древне-германского <i>hulma</i> , неприемлемы попытки объяснить <i>xъlmъ</i> как исконнославянское с помощью ссылок на <i>šelmъ</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>hatě</i> (<i>místo hatí kladl na mokřavá blata</i>)	stezka zřízená v močálovitém terénu z otepí, klestí a kulatých dřev (G, online)	z praslovanského <i>gatъ</i> do všech slovanských jazyků (J, s. 199)
Заболоцкий	<i>япанча</i> (<i>вымостили топкие болота япанчами красными врагов</i>)	род плаща, япончицами и кожухи начаша мосты мостити по болотам (D, online)	из турецкого <i>jarundža</i> в древнерусский <i>япончица</i> и отсюда в русский (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>rukávec</i> (<i>hedvábný</i> <i>rukávec v Kajale</i> <i>otočím</i>)	součást oděvu vrchního i spodního, zdobené (G, online)	z praslovanského <i>rpka</i> , stejně tak ve staroslověštině (J, s. 577)
Заболоцкий	<i>рукав</i> (<i>и рукав с</i> <i>бобровою</i> <i>опушкой,</i> <i>наклонясь, в</i> <i>Каяле омочу</i>)	часть одежды, покрывающая руку до кисти или до локтя (L, s. 485)	производное от <i>рука</i> – старославянское слово <i>ржка χείρ</i> через древнерусский <i>рука</i> в русский <i>рука</i> (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>máry</i> (<i>položili na</i> <i>tisové máry</i>)	pohřební nosítka (G, online)	z německého <i>Bahre</i> do staročestiny <i>páry</i> (J, s. 380)
Заболоцкий	<i>кровать</i> (<i>на кровати</i> <i>тисовой меня</i> <i>покрывали</i>)	мебель для спанья – длинная рама с ножками и двумя спинками (L, s. 215)	из средогреческого <i>κραββάτι(ο)ν</i> до древнерусского <i>кровать</i> и потом тоже в русском (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>kavyl</i> (<i>rozvát po</i> <i>kavylu</i>)	stepní tráva s pěřovitě chlupatými dlouhými osinami (G, online)	z ruského <i>kavyl'</i> , jehož původ je nejasný (A, s. 246)
Заболоцкий	<i>ковыл</i> (<i>в ковылях</i> <i>навек развеял</i> <i>ты</i>)	степной дикорастущий злак с узкими листьями (L, s. 197)	по-видимому из готского <i>hawī</i> – сено (непроявлено) (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>palác</i> (<i>v mém paláci</i> <i>zlatém</i>)	reprezentativní sídlo feudála či města (G, online)	z latinského <i>palātium</i> přes italské <i>palazzo</i> (J, s. 461)
Заболоцкий	<i>терем</i> (<i>златоверхий</i> <i>терем мой</i> <i>стоял</i>)	в Древней Руси – жилое помещение в верхней части дома или дом в виде башни (L, s. 558)	из греческого <i>τέρεμνον</i> или <i>τέραμνον</i> через древнерусский теремъ в русский (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>stolec</i> (<i>k zlatému</i> <i>stolci</i>)	trůn (G, online)	staroslovansky <i>stolъ</i> (A, s. 590)
Заболоцкий	<i>престол</i> (<i>на</i> <i>суздальском</i> <i>престоле</i>)	трон монарха (L, s. 411)	из старославянского <i>прѣстолъ θρόνος</i> через церковнославянский в русский (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>tmáň</i> (<i>vtom v noční</i> <i>tmáni</i>)	temné stinné místo (G, online)	praslovansky <i>тъма</i> do staroslověštiny <i>тъма</i> a do češtiny <i>tma</i> (A, s 646)
Заболоцкий	<i>полночь</i> (<i>вот уж</i> <i>полночь</i>)	середина ночи, соответствующая 12 часам (L, s. 389)	старославянское слово полнощный (N, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>pardus</i> (jako <i>pardusové</i> <i>draví</i>)	výprask, bití, v přeneseném významu šelma (G, online)	z německého <i>pardüs</i> , z dánského <i>bardus</i> nebo středonizozemského <i>pardüs</i> (A, s. 434)
Заболоцкий	<i>барс</i> (как <i>барсы</i> <i>лютые</i>)	пардус, пард (F, online)	из тюркских – тигр, пантера (M, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>ohrdlí</i> (<i>ohrdlí zlaté</i>)	ozdobný límec, část těla kolem hrdla (G, online)	z praslovanského <i>gъrdlo</i> , všeslovanské <i>gardło</i> (J, s. 219)
Заболоцкий	<i>ожерелие</i> (через <i>златое</i> <i>ожерелие</i>)	шейное украшение из нитки жемчуга или драгоценных камней (L, s. 311)	из древнерусского <i>ожерелие</i> (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Vrbová	<i>hohol</i> (<i>jak hohol plul po</i> <i>bystřince</i>)	druh severské kachny (G, online)	ve staročeštině jen jako osobní jméno <i>Gogol</i> , jinak zaniklo, zřejmě napodobující gágání kachen (A, s. 174)
Заболоцкий	<i>гоголь</i> (<i>и поплыл, как</i> <i>гоголь по волне</i>)	утка из подсемейства нырков (L, s. 95)	древне-русское от глагола <i>гоготать</i> от звукоподражания уток (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>pažit (proklát na pažitu)</i>	místo porostlé svěží trávou (G, online)	praslovansky <i>pa-žъz-nь</i> , staroslověnské <i>pažitъ</i> (A, s. 440)
Заболоцкий	<i>трава (среди кровавых трав)</i>	небольшое растение с тонким зелёным стеблем, не принадлежащее к деревьям и кустарникам (L, s. 565)	из старославянского <i>натровж</i> через древнерусский <i>трава</i> в русский (K, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>holenice (s nožem skrytým v holenici)</i>	<i>holínka</i> (G, online)	praslovanské a staroslověnské <i>golěнь</i> , staročesky <i>holeno</i> a odtud odvozenina <i>holínka</i> (A, s. 175)
Заболоцкий	<i>голенище (ножи из голенища)</i>	часть сапога, охватывающая <i>голень</i> (L, s. 96)	производное от слова <i>голень</i> – общеславянское слово от <i>голый</i> – по признаку этой части ноги от стопы до колена (M, online)
shodný význam i původ slova			

Vrbová	<i>pavéza</i> (bez dřevců a pavéz)	podlouhlý štít nahoře zašpičatělý (G, online)	z románštiny (<i>pavensis</i>) do italštiny (<i>pavese</i>) a odtud do češtiny (A, s. 438)
Заболоцкий	<i>щит</i> (без щитов)	предмет старинного ручного вооружения в виде округлой или прямоугольной плоскости для предохранения от ударов (L, s. 630)	от praslav. *ščitъ, от кот. в числе прочего произошли: др.-русск. щить, ст.- слав. штить (K, online)
shodný význam, rozdílný původ slova			

Tato část bakalářské práce analyzovala pouze vybraná konkrétní slova tématu historie (archaismy, historismy i historie obecně). Jednalo se však jen o příklady z podstatných jmen. Slova měla svůj původ například v západních (latina), východních (mongolština) nebo severských (skandinávské jazyky) oblastech. Některá slova vycházela také z místních pověstí a nářečí. Ve starších překladech se vyskytuje mnohem více shod grafických, zvukových i významových než v novějších, což dokazuje, že slova mají nejenom tentýž základ (vznikla z jednoho prajazyka), ale ukazuje i na to, že český a ruský jazyk (a samozřejmě i ostatní slovanské jazyky) se vyvíjely divergentně, tj. že vyšly ze společného základu a během vývoje se v nich vytvořily různé nové jevy, kterými se jazyky vzniklé na místě staré jednoty od sebe odlišily a to, co mají společné, je dědictví ze starých dob.

V praktické části je dokázáno, že některá slova pocházejí ze stejného „hnízda“, jiná byla přejata ze stejného původně společného jazyka a další mají absolutně odlišný původ.

Praktická část této bakalářské práce analyzovala pouze vybraná slova (spojení s podstatnými jmény) tématu historie v českém a ruském jazyce. V práci rozhodně není uveden kompletní výčet historických slov obou jazyků, a to proto, že by jejich zpracování výrazně přesáhlo rozsah této bakalářské práce. Nicméně podrobnější analýza dalších historických slov těchto dvou daných jazyků se zde přímo nabízí a mohla by se stát předmětem dalšího, tedy hlubšího zkoumání této problematiky.

3 Závěr

Bakalářská práce se věnuje srovnávání vybraných archaismů a historismů v češtině a ruštině z ruské starobylé literární památky *Slovo o pluku Igorově*, práce se snaží částečně dokázat nebo vyvrátit hypotézu, že různosměrný vývoj českého a ruského jazyka nepopírá jejich společné východisko, tedy že český a ruský jazyk vznikly z jednoho prajazyka – praslovanštiny.

Dále se práce věnuje porovnání české a ruské slovní zásoby v tématu historie jak v teoretické, tak v praktické rovině. Hlavním cílem práce bylo excerpovat příklady vybraných historických slov v ruském a českém jazyce, porovnat je z hlediska významového a z hlediska původu.

V teoretické části byla rozebrána lexikologie jako věda, která se zabývá slovní zásobou daného jazyka z různých hledisek. Lexikologie je rozvětvená věda obsahující mnoho vzájemně propojených částí. V této části práce byla rovněž charakterizována slovní zásoba českého a ruského jazyka a nemalý prostor byl věnován chronologickému přehledu vývoje praslovanštiny jakožto možného základu obou jazyků.

Praktická část bakalářské práce využila konkrétních archaických i historických slov (historie obecně) v daných jazycích literární památky *Slovo o pluku Igorově* v šesti redakcích – dvou českých a čtyř ruských, byly vybrány překlady staroruské i moderní ruštiny. Je zde také uveden historický kontext a stručný obsah zkoumané literární památky *Slovo o pluku Igorově*.

Pro praktickou část bakalářské práce byla zvolena forma přehledných tabulek, rozdělených do čtyř sloupků a tří řádků. V tabulkách byl uveden vždy jeden vybraný český a jeden ruský autor a jejich překlad daného historického či archaického slova (osoby, věci, vlastnosti). Ke slovům obou jazyků byl vyhledán jejich význam a původ. Nakonec bylo určeno, zda dané slovo má shodný či rozdílný význam a shodný či rozdílný původ. Konkrétní slova v tématu historie daných překladů, které byly využity v praktické části, byly vyhledány v českých i ruských slovnících, etymologických slovnících a v další odborné literatuře. V praktické části bylo analyzováno padesát čtyři českých a ruských výrazů, z nichž je dvacet shodných ve významu i původu slova, dvacet osm je shodných ve významu, ale rozdílných

v původu slov, pouhé jedno slovo se shoduje v původu, ale rozchází se ve významu a pět slov se neshoduje ani ve významu ani v původu slova. Problémem se jevílo především pátrání po historických kontextech jednotlivých slov. V různých slovnících je použito více ruských paralel pro daný český výraz, ale i naopak.

V práci bylo zjištěno, že se většina zkoumaných slov shoduje ve svém významu, nikoli však v původu, jelikož to či ono slovo v současném jazyce, ať ruském nebo českém, mělo na své cestě do podoby současného jazyka více či méně mezizastávek v jiných jazycích.

Tato bakalářská práce také analyzovala původ a význam výrazů v tématu historie v daných jazycích. Původ byl u většiny slov rozdílný, ovšem významově se slova shodovala. Několik analyzovaných slov má původ v latinském, německém, arabském a skandinávském jazyce. Původ velké části uvedených výrazů sice není shodný, ale v případech, kde se shodoval, byl často praslovanský či staroruský a staročeský, ale shodným rysem je fakt, že všechny výrazy vycházejí z lidských zkušeností, tudíž lze původ slov označit jako shodný. Kromě několika případů původu z cizích jazyků se objevil u některých daných výrazů původ z místních pověstí či nářečí.

Dalším cílem bylo zjistit a následně porovnat významy vybraných slovních jednotek. Slova analyzovaná v praktické části bakalářské práce byla vybírána tak, aby byly jejich významy v obou jazycích shodné či velmi podobné. Lze konstatovat, že etymologie české slovní zásoby je monograficky daleko více zpracována než etymologie výrazů ruských. Proto byly význam a původ snadněji dohledatelné v českých slovnících a české literatuře než v literatuře ruské a ruských slovnících.

Historická i archaická slova jsou výsledkem jazykového, kulturního a především historického ovlivňování jazyků a jejich nositelů, poukazují na naše společné kořeny či na společný historický vývoj jednotlivých kulturně-jazykových skupin obyvatelstva, historická slova sice již nepředstavují dynamicky se vyvíjející složku jazyka, ale přesto vypovídají o mentalitě národa, jenž je vytvořil, a proto si zaslouží, aby se stala předmětem dalšího zkoumání v teoretické i praktické rovině, jakož i možného didaktického zpracování pro výuku cizích jazyků.

Resumé

Cílem této bakalářské práce bylo porovnat ruské a české výrazy v tématu historie vycházející z literární památky *Slovo o pluku Igorově*, a to především jejich význam, původ a míru shody. Bakalářská práce byla rozdělena do dvou částí. V teoretické části byla definována lexikologie, její rozdělení a její disciplíny, charakterizována slovní zásoba a uveden chronologický vývoj praslovanštiny. Lexikologie je rozvětvenou vědou s mnoha dalšími souvisejícími disciplínami, v práci byly objasněny základní vztahy jazyka, historie a kultury, které jsou pro pochopení dané zkoumané problematiky klíčové.

Praktická část bakalářské práce měla za cíl především určit míru shody či rozdílu konkrétních historických slov (archaismů, historismů i historie obecně). V této části bakalářské práce bylo analyzováno padesát čtyři českých a ruských slov z historie ze šesti redakcí *Slova o pluku Igorově* – dvou českých a čtyř ruských. Bylo prokázáno, že dvacet výrazů je shodných ve významu i v původu slova, dvacet osm je shodných ve významu, ale rozdílných v původu slova, pět výrazů je rozdílných ve významu i v původu slova, jeden výraz má rozdílný význam a shodný původ slova. Hypotézou této bakalářské práce bylo prokázáno, že většina analyzovaných archaismů, historismů i výrazů historie obecně se převážně plně shodují ve významu, nikoli však v původu slov, tedy že v ruském i českém překladu není použit shodný výraz ze společného prajazyka. Tato hypotéza se však potvrdila značnou převahou shod ve významu zkoumaných slov, nikoli však v původu, což nebrání v konstatování, že český a ruský jazyk vyšel z jednoho společného jazyka - praslovanštiny.

Pro tuto bakalářskou práci bylo využito několika ruských i českých výkladových, překladových a etymologických slovníků a další odborné literatury, v nichž bylo zjištěno, že zkoumané výrazy v oblasti historie daných jazyků jsou v mnohých ohledech shodné či podobné a ukazují na kulturní, jazykový, ale hlavně historický vzájemný vliv těchto jazyků.

Резюме

Задачей этой бакалаврской работы была цель сравнения русских и чешских выражений в теме истории, исходящая из литературного произведения "Слово о полку Игореве", прежде всего их значение, происхождение и совпадение. Бакалаврская работа была распределена на две части: теоретическую и практическую. В теоретической части я объяснила термин лексикология, её распределение и её дисциплины, охарактеризовала словарный запас и привела хронологическое развитие праславянского языка. Лексикология является разветвлённой наукой со многими следующими относящимися дисциплинами, в работе были объяснены основные отношения между языком, историей и культурой, которые для понимания проблематики являются ключевыми.

В практической части бакалаврской работы я, прежде всего, хотела выявить меру совпадения и различий конкретных исторических слов (архаизмов, историзмов и истории вообще). В этой части бакалаврской работы было проанализировано пятьдесят четыре чешских и русских исторических слов из шести редакций Слова о полку Игореве – двух чешских и четырёх русских. Я постаралась доказать, что двадцать выражений совпало по значению и происхождению слова, двадцать восемь выражений совпадало в значении, но отличались по происхождению слов, пять слов отличалось по значению и происхождению и только лишь одно слово отличалось по значению и по происхождению. Гипотеза этой бакалаврской работы заключалась в том, чтобы доказать, что большинство проанализированных слов чаще всего совпадает по значению, но отличается по происхождению. Это означает, что и в русском и в чешском переводе не найти выражения с общего праязыка. Эта гипотеза подтверждена большим количеством совпадений в значении слов и разницей происхождения. Наше мнение, что чешский и русский языки имели своё начало в одном и том же языке – праславянском. Автор этой бакалаврской работы использовал несколько русских и чешских словарей, в том числе толковых, переводных, этимологических. Также автором была использована и другая специальная литература, с помощью которой было выявлено, что исследование выражения в области истории приведённых языков во многих

точках зрения совпадают, очень похожи друг на друга и показывают культурное, языковое и историческое влияние этих языков.

4 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje v češtině:

CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985. 182 s.

CVRČEK, V.; a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010. 354 s. ISBN 978-80-246-1743-5.

ČECHOVÁ, M.; a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1995. 383 s. ISBN 80-85866-12-9.

FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie, Svazek 20. Studie a práce lingvistické*. Praha: Academia, 1985. 281 s.

GREPL, M.; KARLÍK, P. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1986, 477 s.

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 2. vyd. Praha: SPN, 1986. 195 s.

JAKOBSON, R. *Význam ruské filologie pro bohemistiku in Selected writings 6, Early Slavic paths and crossroads*. Includes bibliographies and indexes. English, Czech, French, Polish and Russian. Contents: part 1: *Comparative Slavic studies – the Cyrillo Methodian tradition*; part 2: *Medieval Slavic studies*. Berlín: Walter de Gruyter & Co., 1985, 944 s. ISBN 0-89925-062-9.

KOLÁŘOVÁ; KLÍMOVÁ; HAUSER; ONDRÁŠKOVÁ. *Český jazyk – pro studující učitelství 1. stupně pro základní školy*. Praha: Grada Publishing, 2012. 296 s. ISBN 978-80-247-3358-6.

KOLEKTIV BOHEMISTŮ z Ústavu pro jazyk český ČSAV, filozofické fakulty UK. *Čeština za školou*. Praha: Panorama, 1979, 488 s.

KOROSTENSKI, J. *Česká a ruská slovní zásoba (neologické aspekty)*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 169 s. ISBN 978-80-86708-35-5.

KURZ, J. *Učebnice jazyka staroslověnského*. Praha: SPN, 1969. 233 s.

LAMPRECHT, A. *Praslovanština*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987. 199 s.

LEŠKA, O. *Jazyk v strukturním pojetí. Kapitoly ze synchronní a diachronní analýzy ruštiny*. Praha: Euroslavica, 2003. 478 s. ISBN 80-85494-67-1.

LIBERTIN, O. *Slovo o pluku Igorově*. Praha: Supraphon, 1978. 182 s.

PAŘÍZKOVÁ, Š. *Ruština pro začátečníky a samouky*. Dolní Ředice: P&P, 2002. 440 s. ISBN 80-903072-0-5.

SMIRNOV, A. a kol. *Psychologie: učebnice pro vysoké školy*. Praha: SPN, 1959. 515 s.

SOCHROVÁ, M. *Český jazyk a literatura: literatura, český jazyk, čtenářský deník, cvičení z českého jazyka (ucelená, přehledná, osvědčená příprava k maturitě a k přijímacím zkouškám na střední a vysoké školy)*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2011. 458 s. ISBN 978-80-253-0468-6.

STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta: Olomouc, 2004. 302 s. ISBN 80-244-0795-7.

TKADLČÍK, V. *Dvě reformy hlaholského písemnictví*. Nakladatelství československé akademie věd: Praha, 1963. 366 s.

VEČERKA, R. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Praha: SPN, 2006. 274 s. ISBN 80-244-0889-9.

VEČERKA, R. *Velkomoravské kořeny církevněslovanské písemné tradice v českém knížetství. Počátky slovanského spisovného jazyka. Studie z dějin staroslověnského písemnictví a jazyka do konce 11. století*. Univerzita Karlova, FF: Praha, 1999. 103 s. ISBN 978-80-858-9960-3.

VEPŘEK, M. *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2006. 220 s. ISBN 80-86715-65-5.

VLČEK, J. *Porovnání slovní zásoby ruského jazyka se slovní zásobou českého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, 1985. 274 s.

VRBOVÁ, H. *Slovo o pluku Igorově*. Praha: Albatros, 1977. 68 s.

ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 122 s. ISBN 80-210-2058-X.

Literární zdroje v ruštině:

КРАЕВСКИЙ, П. Д.; ЛИПАЕВ, А. А. *Русская литература*. 5 изд. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1953. 598 s.

ЛЯЦКІЙ, Е. *Слово о полку Игоревь. (Повѣсть о князьяхъ Игорьъ, Святославъ и историческихъ судьбахъ Русской земли. Очеркъ изъ историіи древне-русской литературы. Композиція, стиль).* Praha: Orbis, 1934. 233 s.

MRÁZEK, R.; POPOVA, G. V. *Historický vývoj ruštiny.* 2. vyd. Praha: SPN, 1988. 162 s.

ВАН-ВЕЙК, Н. *О происхождении общеславянского слова кѣтеть.* — „Slavia“. Roč. IV, č. 2, Praha, 1925. 225 s.

Elektronické zdroje v češtině:

Leccos – Historismus. [online]. [citováno. 2015-11-11]. Dostupné z www: <<http://leccos.com/index.php/clanky/historismus>>.

LUKÁČ, R. *Slovenský bijec Attila Végh dál válí v Bellatoru.* [online]. 2012, [cit. 2015-11-11]. Dostupné z www: <http://www.extraround.cz/cs/clanek/slovensky-bijec-attila-vegh-dal-vali-v-bellatoru--video?cid=1525>>.

Petr I. Veliký – Lecyklopaedia. [online]. [cit. 2016-02-16] Dostupné z www: <<http://leccos.com/index.php/clanky/petr-1-veliky>>

ŠAFÁRIK, P., J. *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Juhovýchodní Slovakia.* Zlatý fond denníka SME, 2010. [online]. [citováno 2016-01-13]. Dostupné z www: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1202/Safarik_Dejiny-slovanskeho-jazyka-a-literatury-vsetkych-nareci-Juhovýchodni-Slovakia>.

Vševěd. Encyklopedie v pohybu. [online]. [citováno 2016-12-03]. Dostupné z www: <http://www.vseved.cz/>>.

Elektronické zdroje v ruštině:

Древнеславянская азбука. [online]. [citováno 2016-03-02]. Dostupné z www: <<http://2.bp.blogspot.com/-2LkWKZRMKj8/UMpbxhmf7I/AAAAAAAAQvk/UmcFbovGqOA/s1600/%D0%94%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA.jpg>>

КИРЖАЕВА, В. П. *Историческая грамматика русского языка*. [online]. [citováno 2016-02-01.] Dostupné na adrese: <<http://filfak.mrsu.ru/bok/ist.pdf>>.

Слово о полку Игореве, Игоря, сына Святъславля, внука Ольгова. Оригинальный древнерусский текст в современной орфографии. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://old-russian.chat.ru/05slovo.htm>>.

Слово о полку Игореве, Игоря сына Святославля, внука Ольгова. Поэтический перевод Жуковского. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://old-russian.chat.ru/07slovo.htm>>.

Слово о полку Игореве. Поэтический перевод Заболоского. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://old-russian.chat.ru/08slovo.htm>> .

Шлем из Таганчи 13. – 14. век. [online]. [citováno 2016-03-02]. Dostupné na www: <http://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/50/220px-Shelom_Tagantha.jpeg>.

Slovníky:

BĚLIČ, J.; KAMIŠ, A.; KUČERA, K. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1979. 708 s.

DOROTJAKOVÁ, V. a kol. *Rusko-slovenský slovník*. Bratislava: SPN, 1989. 752 s. ISBN 80-08-00909-8.

KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 978-80-710-6484-8.

KOPECKÝ, L. V. *Školní rusko-český slovník*, Praha, 1980, 1134 s.

ОЖЕГОВ, С. И. *Словарь русского языка*. Москва, 2008. 640 с. ISBN 978-5-488-01623-1

REJZEK, J. *Český etymologický slovník*, Leda, Praha, 2001, 794 s.

Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovné češtiny pro školua veřejnost*. 2. vyd., opravené a doplněné. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, 1994. 648 s. ISBN 80-200-0493-9.

МАШЕК, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1997. 866 s. ISBN 80-7106-242-1

MOKIENKO, V.; WURM, A. *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 660 s. ISBN 80-244-0406-9.

Slovníky online v češtině:

Česko-ruský a Rusko-český slovník. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://slovník.seznam.cz/cz-ru/?q>>.

Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>>.

Příruční slovník jazyka českého (1935 – 1957) a Kartotéka novočeského lexikálního archivu (1911 – 1991). [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>.

Vokabulář webový. [online]. Verze 0.4.2. [citováno průběžně]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z www: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>>.

Jmena.zex.cz [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <http://jmena.zex.cz/index.php?id=search&submit=Hledat&dotaz=Bojan>

Slovníky online v ruštině:

Большая советская энциклопедия. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/70832>>.

Большой словарь русских поговорок. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://dic.academic.ru/contents.nsf/proverbs/>>.

Этимологический словарь русского языка Макса Фасмера. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://dic.academic.ru/contents.nsf/vasmer/>>.

Этимологический словарь Крылова. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <http://enc-dic.com/krylov/>

Краткий словарь древнерусского языка. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z www: <<http://old-ru.ru/old.html#s10>>.

Полный церковно-славянский словарь. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://www.orthodic.org/>](http://www.orthodic.org/).

Словарь синонимов. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/>](http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/).

Словарь-справочник «Слово о полку Игореве». [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/slovo_o_polku_igoreve/>](http://dic.academic.ru/contents.nsf/slovo_o_polku_igoreve/).

Современный толковый словарь русского языка Ефремовой. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/efremova/>](http://dic.academic.ru/contents.nsf/efremova/)

Толковый словарь Ушакова. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/>](http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/).

Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://slovari.yandex.ru/~%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D0%94%D0%B0%D0%BB%D1%8F/>](http://slovari.yandex.ru/~%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D0%94%D0%B0%D0%BB%D1%8F/).

Универсальный немецко- русский словарь. [online]. [citováno průběžně]. Dostupné z [www: <http://universal_de_ru.academic.ru/>](http://universal_de_ru.academic.ru/).

Справочно-информационный портал

http://www.gramota.ru/igra/contests/archive/39_19

Seznam tabulek a obrázků:

Tabulka č. 1: Vzorová přehledná tabulka zpracování

Obrázek č. 1: Staroslověnské písmo